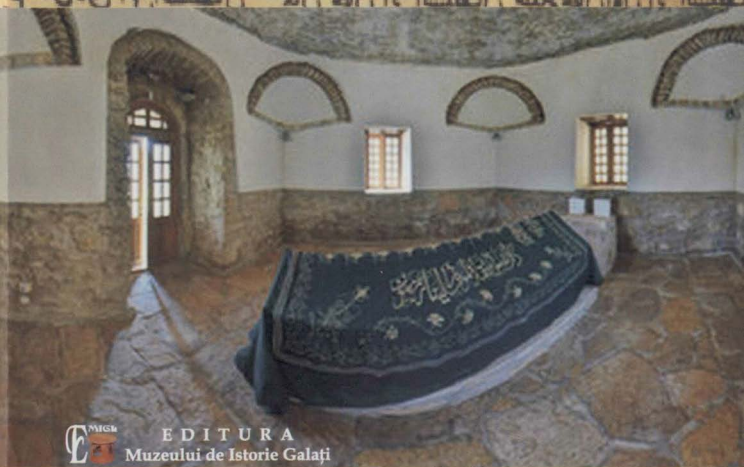

Şefik Kantar

SARI SALTUK BABA.

Un sfânt musulman în Dobrogea

EDITURA
Muzeului de Istorie Galați

Şefik Kantar

SARI SALTUK BABA.

Un sfânt musulman în Dobrogea

© EMIGI 2015.

Toate drepturile asupra acestei ediții sunt rezervate Editurii Muzeului de Istorie Galați. Orice preluare, parțială sau integrală, a textului sau a materialului grafic din această lucrare se face numai cu acordul scris al editurii.

EDITOR:	Cristian-Dragoș CĂLDĂRARU
<i>Machetă grafică:</i>	Liliana-Carmen PALADE
<i>Coperte și fotoprosesare:</i>	Iulian M. ROMAN
<i>Consultant științific:</i>	George Enache
<i>Traducere:</i>	Gülten Abdula- Nazare

Coperta I (foto):

Mormântul lui Sari Saltuk Baba din mausoleul de la Babadag, jud. Tulcea (România)

© 2015 Editura MUZEULUI DE ISTORIE GALAȚI
Galați, str. Alexandru Ioan Cuza, nr. 80, cod 800010
Redacția: tel./fax: 0236 460797, Fax2Mail: 0336-819.852
E-mail: muzeuistoriegalati@yahoo.com
Web: <http://migl.ro/>

ISBN 978-606-93763-9-3

Tipărit la **S.C. DON STAR S.R.L.**
Galați, str. 1 Decembrie 1918 nr. 23
Tel./Fax: 0236 420100
E-mail: donstargalati@yahoo.com

SARI SALTUK BABA

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
KANTAR, ȘEFİK

Sari Saltuk Baba : un sfânt musulman în Dobrogea /
Șefik Kantar ; trad. și pref.: Gülten Abdula-Nazare ; cuvânt
introdutiv: A. G. Secară-Halibei. - Galați : Editura Muzeului de
Istorie Galați, 2015

Bibliogr.

ISBN 978-606-93763-9-3

I. Abdula-Nazare, Gülten (trad. ; pref.)

II. Secară-Halibei, A. G. (pref.)

Şefik Kantar

SARI SALTUK BABA.
Un sfânt musulman în Dobrogea

Traducere și Prefață:
Gülten Abdula- Nazare

Cuvânt introductiv:
A.G. Secară - Halibei

EDITURA
Muzeului de Istorie Galați

Galați, 2015

Către cititori

În prezent, pe teritoriul Peninsulei Balcanice, trăiesc aproximativ 10 milioane de musulmani. O bună parte din ei sunt frații noștri turci, urmași ai străbunilor lor otomani, alături de albanezi, bosniaci, tătari, pomaci și romi de aceeași religie.

Până în anul 1990, din cauza celor două sisteme politice, comunism și capitalism, Republica Turcia nu a putut să țină legătura cu acești frați rămași în această parte geografică. După 1990, imediat ce sistemul comunist a căzut, liderii politici și oameni de cultură, asociații culturale și educaționale, organisme civice, aproape toate structurile societății, au început să plece în căutarea fraților lor aflați în afara granițelor Turciei, începând din Asia Centrală până în Balcani și Europa. Mulți dintre ei, cu dorul de a-și găsi rudele rămase în Turcia sau emigrate în timpul Războiului Balcanic, s-au pornit la drum. Era mirajul regăsirii. Unii au reușit să se întâlnească, alții s-au prăpădit cu dorul regăsirii, cu dorul de ținuturile natale. Urgia războaielor lasă urme adânci.

Nici noi nu puteam sta cu mâinile în sân. În anul 1992 am hotărât să plecăm ca toți ceilalți în căutarea fraților, rudelor rămase prin Balcani și a urmelor lăsate de străbunii noștri prin aceste locuri.

Așa a început călătoria noastră. Mai întâi am intrat în Ungaria să poposim la mormântul lui Gul Baba, apoi am trecut pe la cetatea Zigetvar și prin Debrețin am intrat în România. Am vizitat București, capitala României, după care ne-am îndreptat spre Dobrogea.

O căldură, o emoție ce nu poate fi descrisă ne-a cuprins sufletul când pe una din tabelele de la intrarea în oraș am văzut scris cuvântul Măcin. Deci expresia „Suntem un popor ce se întinde din China până la Marea Adriatică” nu era o vorbă goală. Iată-ne și aici la Măcin; vorba aceea „de la China la Măcin”. Am poposit apoi la Constanța unde ne-am întâlnit cu turci anatolieni și tătarii de origine turcă originari din Crimeea.

De fapt, dorința noastră cea mare era să găsim mormântul lui Sari Saltuk Baba. Într-un final am ajuns la Babadag. Aici, mare ne-a fost durerea să găsim mormântul lui Sari Saltuk Baba năpădit de buruieni și mărăcini. Puțin mai departe aceiași priveliște ne-a împietrit sufletul. Geamia Gazi Ali Pașa și mormântul acestuia într-o totală paragină. Erau de fapt urmele politicii dusă de regimul comunist.

Cu toate acestea un lucru ne-a frapat. Imaginea și spiritul lui Sari Saltuk Baba nu dispăruse. Era prezent în inimile și buzele tuturor oamenilor pe care i-am întâlnit, fie în România, fie în alte locuri din Balcani. Mare mirarea ne-a fost să vedem cum este venerat acest derviș musulman, chiar și de creștini. Am început să facem demersuri pentru restaurarea complexului religios Gazi Ali Pașa ca și cel al mormântului turbe a lui Sari Saltuk Baba.

De mare ajutor a fost efortul depus de frații Ertan și Erkan Demirhan, doi oameni de afaceri din Turcia, dar stabiliți în România, în realizarea contactelor pentru restaurarea mormântului lui Sari Saltuk Baba.

Cu sprijinul material al statului turc s-a reușit în final să se refacă complexul religios Gazi Ali Pașa, ca și mormântul acestui lider spiritual, prezent la prima descălecare a

proto-turcilor pe meleagurile dobrogene, la Babadag. Ca UKID ne-am propus, începând din anul 2012, odată cu aniversarea celor 750 de ani de la sosirea turcilor selgiucizi la Babadag, să organizăm anual întâlnirea celor din Balcani cu acest sfânt al păcii și armoniei între popoare. De fiecare dată organizăm un simpozion și un program cu cântece sufite, căci el era un călugăr sufit.

Am editat volumul *Saltukname*, în care întâlnim istoria și filozofia unui popor pe o perioada de 750 de ani din Altai până la Dunăre, dar acesta nu era suficient. Ne trebuia o carte, pe înțelesul tuturor, mai amplă ca informație. De aceea l-am rugat pe scriitorul Șefik Kantar, căruia îi suntem recunoscători că nu ne-a refuzat, să ne ofere un asemenea abecedar. Și așa a apărut cartea de față, în paginile căreia vă veți întâlni alte figuri ale panteonului culturii turco-islamică.

Nu-mi rămâne decât să-i mulțumesc în numele poporului turc, iar dumneavoastră să vă doresc o lectură plăcută.

Musa Serdar Celebi
Președintele Asociației UKID

P r e f a ță

Credința este piatra de temelie pe care se clădește neamul și se înfrumusețează timpul.

Orașul Babadag se află la răspântia întâlnirii a două comunități, cea română și cea a turcilor veniți din Anatolia, care împreună au creat un concept comun bazat pe relații interumane de respect, încredere, ospitalitate și bună vecinătate, sub spiritul lui Sarî Saltuk Baba, derviș musulman despre care turcologul francez Jean Deny apreciază pe bună dreptate că aparține, deopotrivă, de soborul sfinților musulmani și de cel al sfinților creștini.

Pentru cei de religie musulmană din Dobrogea și mai ales pentru etnia turcă, orașul Babadag reprezintă Mecca spirituală și istorică, numele ei fiind legat de momentul descălecării lor pe acest pământ și al așezării de mai târziu al turcilor osmanlâi veniți din Balcani și Anatolia, precum și actele de noblețe și credință transmise de acest erou legendar, Sarî Saltuk, daruri lăsate de Allah și transmise din generație în generație.

Pentru noi, etnicii turci din România, mormântul lui Sari Saltuk Baba, al lui Koyun Baba, al lui Gazi Pașa și geamia cu același nume din Babadag, reprezintă oaze de liniște, de sfințenie și credință, motiv pentru care, începând cu anul 2004 Uniunea Democrată Turcă din România organizează anual un pelerinaj în acest loc (în luna septembrie). Tot în anul 2004, la Babadag, Centrul de Cercetare, Dezvoltare, Educație și Cultură Turcă „Dunărea de Jos” și Comisia de Cultură a Uniunii

Democrate Turce din România au organizat primul simpozion internațional dedicat personalității lui Sari Saltuk Baba. Din anul 2012, UKID organizează un alt pelerinaj, internațional, la mormântul lui Sari Saltuk Baba de la Babadag, la care participă personalități istorice și cercetători în domeniu din Turcia și România.

Cartea jurnalistului și scriitorului turc Şefik Kantar mi-a oferit prilejul de a face o incursiune, fie ea și succintă, pe firul desprins din caierul de legendă și adevăr al unei personalități marcante a Islamului Turc de factură sufită, care poartă cu el, peste timp, nestemata iubirii ca o desăvârșire umană. Cartea „Sarî Saltuk Baba. Un sfânt musulman în Dobrogea” este darul scriitorului Şefik Kantar oferit tuturor celor care doresc să cunoască și să desfacă misterele unei culturi despre care se cunoaște prea puțin, al unor enigme uneori controversate, este un abecedar oferit cititorilor de la mic la mare.

Întreaga lucrare este străbătută de spiritul toleranței, însușire pe care fiecare popor trebuie să o aibă pentru a supraviețui și a renaște permanent.

De aceea am primit cu bucurie propunerea autorului și a Asociației UKID să fac traducerea adaptată a acestei cărți. Pentru mine a însemnat o datorie de onoare față de străbunii mei plecați din Anatolia și răspândiți în toată zona Balcanică.

Vă doresc o lectură plăcută!

Gülten Abdula-Nazare

Cuvânt introductiv

O PERSPECTIVĂ MITOLOGICO-LITERARĂ, ÎNCHINATĂ MUZEI KLIO

Ceea ce ni se propune în cartea pe care urmează să o citiți este descoperirea unei personalități a istoriei universale, prea puțin cunoscută, care îmbogățește, alături de figuri mult mai celebre, precum exilatul Ovidiu, Sfântul Andrei, Alexandru cel Mare, hatmanul Mazepa, galeria unor străini care au creat Istorie și care au intrat în contact cu meleagurile noastre, cu locuitorii băștinași, strămoși ai românilor sau chiar români...

Dacă prezența marelui Alexandru este doar... fulgerătoare, trecând Dunărea în dreptul Olteniei, doar pentru o scurtă campanie militară, în urma căreia este cucerită o cetate-orăș (după Strabon și Appian, care relatează, totuși, după secole evenimentul care ar fi avut loc în anul 335 î.Hr.), ceilalți, inclusiv Sari Saltuk Baba, „eroul” cărții de față, sunt mult mai legați de spațiul spiritual al Dunării de Jos, confirmând statutul binecuvântat de regiune cosmopolită, în care, din punct de vedere civilizațional și cultural, mai multe etnii și-au adus contribuția la dezvoltarea și crearea unui autentic centru care, din punct de vedere al filosofiei culturii, poate rivaliza cu Banatul, Ardealul, Bucovina, Bucureștiul, Iașiul...

Dobrogea, Galațiul, Brăila și Bărăganul, Basarabia veche, dacă vreți, constituie Balcania românească (a avut Fănuș Neagu o carte numită „Pierdut în Balcania”!), de o bogăție spirituală care tot mai trebuie descoperită și mediatizată!

Sari Saltuk Baba constituie un exemplu elocvent în acest sens, fiind, din punct de vedere al unei posibile inspirații, o comoară demnă de tastatura unui nou Orhan Pamuk sau un subiect bun și pentru nobelizatului din anul 2006. Dacă despre Alexandru cel Mare s-au scris biblioteci întregi, dacă despre Mazepa au scris un Byron, Hugo, Taras Șevcenko, despre Ovidiu Vintilă Horia (căruia i s-a atribuit un Goncourt, devenit ușor controversat, pentru romanul care îl are în centru pe poetul latin), Christoph Ransmayr, David Malouf, dar și gălățeanul Constantin Vremuleț, Sfântul Andrei fiind Sfântul protector al românilor, existând o literatură de specialitate consistentă în privința sa, Sari Saltuk Baba își aștepta un nou cărturar care să ridice vălul de uitare, de necunoaștere sau de indiferență, după caz...

Eforturile domnului Șefik Kantar, pe de o parte, ale doamnei Gülten Abdulla-Nazare, pe de altă parte, merită salutate - să nu uităm că editarea cărții lui Gala Galaction „Papucii lui Mahmud” în limba turcă, apariția ei în Turcia în patru ediții, îi aparține doamnei G.Abdulla-Nazare, traducerea fiind făcută în colaborare cu Erol Ülgen -, fiind adevărate punți de legătură între două civilizații și culturi care au avut atât de multe în comun în ultimul mileniu!

Într-un fel, tocmai aura de legendă și de mit care îl înconjoară pe Sari Saltuk Baba îl poate face mai atractiv pentru un scriitor. Un sfânt musulman care omoară un dragon, care este asimilat, suprapus ca imagine, popular, cu mai mulți sfinți creștini, printre care Sfântul Nicolae și, deloc surprinzător după povestea cu balaurul, cu Sfântul Gheorghe, un călător, probabil și un iscusit politician și diplomat, un simbol al unității culturale

turce, din Asia Centrală până în Balcani, un înțelept, dacă nu putem spune chiar un filosof în termenul care este acceptat astăzi sau de-a lungul istoriei, plecând de la vechii greci, iată... Omul, un alt fel de Nastratin Hogeza, pe care și românii și-l pot asuma ori revendica, în spiritul toleranței etnice și religioase, simbol al armoniei, chiar în aceste zile în care s-a discutat aprins pe marginea construcției unei moschei importante în București.

Mort cândva, între anii 1297 și 1298 d.Hr. (anul 1293, după alte surse), Sari Saltuk Baba, pe numele său real Șerif Hizir, se naște pe la începutul secolului al XIII-lea, la Sinop, tatăl său fiind probabil un conducător important. Ajunge să cunoască foarte multe limbi străine, mai mult sau puțin bine, probabil și româna veche, dar și religiile zonelor unde a propovăduit Islamul (din Gruzia până în Dobrogea, via Anatolia și Rumelia). Istoricește vorbind, sursele existente, pe care nu le mai amintesc aici, fiind prezente la bibliografie, activitățile sale pot fi greu negate, rămânând ca din îmbinarea dintre fapt real și legendă, cititorul lucid să aleagă... ceea ce este frumos, sfânt ori pur și simplu spectaculos, lăsând și imaginației ceea ce este al ei.

Cartea este și un exordiu posibil într-o istorie a popoarelor turcice în general, a turcilor în particular, trezind curiozitatea, chiar și din punct de vedere ecumenic, ori din acela al istoriilor religiilor, Islamul fiind, evident, central, dar fiind abordate și particularități ale acestuia, precum alevismul.

Miraculosul poate fi și el o sursă de atragere, spiritualitatea orientală fiind marcată de acest aspect, celor o mie și una de nopți putându-li-se adăuga, iată, încă una, cea a lui Sari Saltuk Baba, omul sfânt care a luptat cu o sabie de

lemn și care, după moarte, a rugat ca trupul să-i fie pus într-unul din cele șapte coșciuge și acestea să fie trimise apoi în șapte țări sau ținuturi, printre care și... Moldova! Omul care a întemeiat, împreună cu un număr de câteva mii de turci selgiucizi și familiile lor, cea mai veche așezare turcească de pe teritoriul Dobrogei: Babadagul de azi! Istoriceste, în anul 1246, după puternica ofensivă a mongolilor în Anatolia, odată cu moartea lui Gyaseddin Keyhüsrev al II-lea, între fiii săi Izzedin Keykavus al II-lea, Kiliçarslan al IV-lea și Alaeddin Keykubad al II-lea se naște o dispută pentru tron. Izzedin Keykavus, care este înfrânt în acest conflict, se refugiază împreună cu apropiații săi la împăratul bizantin, Mihail al VIII-lea Paleologul. Acesta din urmă, la cererea lui Keykavus de a-i oferi un teritoriu, îi oferă ținutul Dobrogei, care pe atunci era mai puțin locuit. Astfel, între anii 1263-1264, o populație însemnată de turcmeni din zona Iznik și Izmit, trecând prin Rumelia, se stabilesc în Dobrogea. Iar în fruntea acestor turcmeni se afla Sari Saltuk. Românește, un alt fel de descălecător!

Precum se observă, dacă este să silabisim adevărul istoric, acesta este mult mai complicat decât v-ați putea imagina! Dar adevărul este spus de toți, nu numai de către unii! Între învingători și învinși, va trebui să știm (să încercăm) să alegem! Sau nu, dacă adevărul este la mijloc!

A.G. Secară - Halibei

I

HOCA AHMED YESEVÎ

De multe ori se spune că istoria lumii este realizată de oamenii politici, de stat, de vitejii și eroii acelei națiuni care și-au pus viața în slujba țării. Din păcate, uităm să amintim acele personalități care, prin modul lor de viață și spiritualitate, au reușit într-o perioadă de declin și dezintegrare a societății, de pierdere a valorilor materiale, umane și spirituale, să găsească modalitatea de atenuare a acestor distrugerii și recuperarea tuturor valorilor spirituale și materiale în vederea prosperității comunității din care făceau parte. În acest sens, istoria Turciei are mai multe exemple.

După adoptarea religiei Islamice, istoria și societatea turcă au cunoscut o nouă dezvoltare tocmai prin acești lideri care au adus cu ei un suflu nou și sănătos. Aceste transformări încep să se producă odată cu Ahmed Yesevî, al cărui curent mistic-religios își pune amprenta asupra multor comunități de origine turcă, începând din Asia Centrală, Asia Mică și continuând până în Balcani și chiar până în centrul Europei. Chiar și astăzi se pot vedea urmele acestui curent cunoscut sub numele de Yesevîlik.

Purtând diferite nume, cum ar fi Pir-i Turkestan, Hadrat Turkestan, Hoca Ahmed Yesevî, Ata Ahmed Yesevî sau Büyük Ahmed Yesevî, el rămâne nu numai un mare sufit turc, dar și o sursă de inspirație pentru toți cei care i-au urmat învățătura mistică sufită proprie turcilor. Sufismul islamic dezvoltă dragostea și iubirea necondiționată față de Allah, contopirea cu acesta printr-un mod de viață simplu, dar sistematizat.

Hoca Ahmed Yesevî (Hoca se citește „Hogea”), cu numele real și complet Ahmed bin Ibrahim bin Ilyas Yesevî, s-a născut în anul 1093 în localitatea Sayram și a decedat în anul 1166 în localitatea Yesi. Tatăl, Şeyh İbrahim, una dintre personalitățile vremii, era descendentul Profetului Ali. Elev al unei prestigioase școli având caracter religios, acesta s-a remarcat prin interesul deosebit față de materiile exacte, dar mai ales față de poemele și cântecele care emanau o puternică spiritualitate mistică. A luat lecții de la cel mai renumit savant al vremii, Hâce Ebû Yakub Yusuf Hamedânî, al zecelea succesori al curentului Nakşibendi.

Ajuns profesor de teologie, Ahmed Yesevî, pătruns de un profund misticism religios, se dăruie în totalitate teologiei. În perioada în care a trăit Hoca Ahmed Yesevî, zona Turkistanului devenise un puternic centru cultural islamic. În procesul de adoptare a noii religii de către turci, orașele Samarkand și Buhara erau importante centre

culturale, economice și religioase. Hadisurile, povestirile cu caracter religios, tefsir*, Fikih* precum și influența sufismului iau amploare. După Cartea Sfântă - Coranul, Kütüb-i Sitte* devine pentru turcii care acceptaseră trecerea la Islam o adevărată sursă de cunoaștere și inițiere a acestei religii. Cele șase cărți ale Kütüb-i Sitte: Sahîh-i Buhârî, Sahîh-i Müslim, Sünen-i Tirmîzî, Sünen-i Ebû Dâvûd, Sünen-i Nesâî, Sünen-i İbni Mâce au marcat evoluția spirituală a lui Yesevî.

Acesta devine autor de poeme mistice, scrise în limba turcă, într-un limbaj simplu și ușor de înțeles. Astfel mesajul lui ajungea cu ușurință la sufletele celor mulți. Acest mod de abordare, exemplul lui personal, toate l-au ajutat pe Yesevî să pună bazele unui curent cu caracter sufit, adoptat mai târziu de ordinul Bektaşî, o confrerie la care au aderat mulți poeți ai vremii deoarece limbajul folosit, limba turcă, a putut capta mulțimea care asculta sau citea poemele scrise de aceștia.

Poemele adunate în volumul „Divan-i Hikmet” revarsă asupra cititorului înțelepciunea, frumusețea și profunzimea Islamului. Prelegerile lui Hoca Ahmed Yesevî și efectele produse asupra învățăceilor au dat naștere altor opere cunoscute sub numele „Fakr-Name”, în care sunt trecute principiile de bază ale ordinului Yesevî, principii care au continuat să dăinuie până în zilele noastre. Acest curent mistic cu impact larg a apărut mai întâi în regiunea de azi a Turkmenistanului și și-a continuat drumul prin derviși și califi până în Europa.

Încă de la apariția lui, Islamul s-a conturat în jurul a două puncte principale. Primul, „șariat” (sharia), legislația de bază a Islamului, în care se găsesc toate preceptele Coranului, iar cel de-al doilea, căile relevate prin sharia pentru a ocroti credința, viața, cunoașterea, moștenirea și averea fiecărui credincios. Fin și profund cunoscător al celor două elemente principale, Ahmed Yesevî, fără să cadă în extreme, a găsit modalitatea de a le îmbina, reușind să realizeze o nouă structură mistică având la bază principiile sale.

Efortul lui Ahmed Yesevî de popularizare și asimilare a perceptelor islamice de către masele largi de populație turcă aflată încă în stare seminomadă nu s-a făcut abuziv, sub presiuni, așa cum s-a văzut în alte locuri și timpuri, și nici nu s-a lăsat influențat de anumite curente externe care ar fi putut îndepărta de la spiritul corect al credinței sale.

Predicile erau pe înțelesul celor mulți, ceea ce a permis o islamizare ușoară. Cu atenție și multă grijă s-a ferit să lase să pătrundă în religia pe care o propovăduia cu atâta dragoste și sinceritate vechile obiceiuri locale, credințe, ritualuri care ar fi putut deforma imaginea Islamului. Totuși, valorile culturale tradiționale care nu contraveneau noii religii erau folosite cu multă măiestrie, fără a zdruncina sensibilitatea oamenilor. Acest mod de abordare folosit de turci a făcut posibil, mai târziu, ca valorile Islamului să se extindă pe un spațiu geografic mare.

În concluzie, ordinul suficit Yesevî se bazează pe unicitatea lui Allah, creatorul a toate și a tot în Univers. Este un ordin care respectă întru totul principiile Coranului și ale Sunnetului (SUNA) fără a contrazice principiile Sharia. Esența ordinului Yesevî înseamnă să stai departe de micimile lumești, să trăiești în asceză și să cauți mereu drumul spre Allah prin înălțarea spirituală a sufletului, înseamnă să fii retras de lume, singur doar cu Dumnezeu (Allah) tău și timpul să ți-l petreci în rugăciune și adorație pentru EL. Devotamentul și dragostea profundă față de unicul Creator, Allah, față de Profetul Muhammed și Ehl-i Beyt (Hazreti Ali Efendimiz, Hazreti Fatima Annemiz și copiii lor Hazreti Hasan și Huseyin Efendilerimiz) constituie filosofia de bază a curentului Yesevî.

Sufismul mistic înseamnă efortul pe care omul îl face să atingă fericirea și înțelegerea socială dintre oameni. Observăm la acest ordin o înțelegere mult mai largă a acestei idei. Ordinul Yesevî cheamă pe fiecare să-și regăsească spiritul, să se regăsească pe sine și odată regăsit să se întoarcă pentru a pune din nou bazele unei lumi noi, a unei societăți avansate unde toți pot conviețui pașnic, în prosperitate și bunăstare.

Esența acestei regăsiri este Allah (Dumnezeu), unicul creator al omului care ne învață să fugim de lăcomie, de egoism, de agresiune, de însușirea bunurilor ce nu ne aparțin și când vom ști să

respectăm justiția și drepturile omului, când vom înțelege relația dintre oameni și societate atunci societatea va prospera material și spiritual. Pe aceste idei s-au bazat Hacı Bektaş Velî, Sarî Saltuk Baba și Gül Baba reușind să răspândească civilizația islamică în tot spațiul euroasiatic.

Încă din timpul vieții sale, califii și ucenicii lui Hoca Ahmed Yesevî au plecat din Khorasan spre Anatolia și Balcani, în importanta misiune spirituală și morală de răspândire a celor două curente islamice, una Sunni-Naqshbandi, iar cealaltă Alevi-Bektaşî, ambele având la bază învățăturile lui Hoca Ahmed Yesevî.

II

HACI BEKTAŞI VELÎ ŞI ÎNTEMEIEREA ORDINULUI BEKTAŞI

Oraşul Khorasan ocupă un loc important, atât pentru istoria turcilor, cât și pentru mișcarea mistic religioasă a acestora. Era cel mai important centru de legătură dintre Turkistan și Anatolia, precum și punctul central al mișcării și gândirii filozofic religioase cunoscută sub numele Melamilik. Curentul Melamilik se opune cu vehemență superstițiilor care s-ar putea strecura în religie și în mistica ei. Curentul respectiv oferă credincioșilor toate modalitățile de a ajunge la adevăratele valori ale Coranului și ale Sunnah.

De aici, de la Khorasan, aveau să pornească spre Anatolia ucenicii și discipolii lui Ahmed Yesevî, derviși care aveau să aducă o contribuție majoră la islamizarea popoarelor de origine turcă din această zonă geografică. Prin urmare, acești derviși care fugeau, pe de o parte, din calea hoardelor mongole și, pe de altă parte, de persecuțiile cruciaților, erau numiți Horasan Erenleri sau dervișii din Khorasan. Printre aceștia se număra și Hacı Bektaşî.

Cu numele său real Seyid Muhammed bin Seyyid İbrahim Ata, Hacı Bektaşî Velî s-a născut în Nişabur-Khorasan (Zona Afganistanului de astăzi). Este descendentul celui de-al optulea Imam Ali Er-Riza, a cărui descendență se leagă de profeții Hz. Hüseyin și Ali. A trăit în perioada anilor 1209-1271 iar mormântul lui se află în districtul Nevşehir.

Hacı Bektaşî Velî era elevul lui Lokman Parende, discipolul lui Hoca Ahmed Yesevî. Conform legendei, la cererea lui Hoca Ahmed Yesevî, Hacı Bektaşî Velî pleacă în Anatolia, unde își va petrece restul vieții în localitatea Sulucakarahöyük (Hacıbektaş) din apropierea orașelor Kayseri, Sivas și Amasya și va preda ca învățător devenind, în același timp, un bun lider religios. Va ști să cucerească inimile locuitorilor din zona Capadociei, important centru creștin, tocmai prin respectarea cu desăvârșire a principiilor de bază ale Coranului, ele însemnând toleranță, bună conviețuire, iubire necondiționată față de om și Dumnezeu, accelerând islamizarea unui număr mare de oameni. El a fost extrem de respectat de către conducătorii Sultanatului de Rum pentru atitudinea sa prietenoasă în anii revoltei Babaî, care a zguduit acest stat în 1240, revoltă în care au fost implicați numeroși lideri spirituali. Din acest motiv tekke*-ul său din Suluca Kara Oyuk a rămas deschis în timpul și după încheierea revoltei, aici găsindu-și refugiul un mare număr de aleviți.

O legendă afirmă că Hacı Bektaşî Velî l-ar fi încoronat pe Osman Gazi cu coroana și sabia sfântă și binecuvântată a islamului, dar acest fapt nu poate fi posibil deoarece anul morții lui Bektaşî este 1271 și nu coincide cu anul încoronării lui Osman Gazi. Cu toate acestea, legenda subliniază un fapt real, anume rolul confreriei Bektaşî în răspândirea Islamului în Anatolia și Balcani și în începuturile expansiunii osmane. Se știe că și socrul lui Osman Gazi, Edebâlî, era unul din califii lui Iliyas Baba, unul din liderii implicați în revolta Babaî, iar Hacı Bektaşî Velî a avut la rândul său legături spirituale cu Iliyas Baba.

Despre nașterea confreriei Bektaşî sunt date multe și controversate. Conform mențiunilor făcute de Aşikpaşazâde, în timpul vieții lui Hacı Bektaşî Velî nu exista nici ordinul Bektaşî și nici discipoli. Se știe doar că Hacı Bektaşî Velî avea doar o fiică adoptivă cunoscută sub diferite nume: Hatun Ana, Kutlu Melek, Fatma Ana, Kadincik Ana. Acesteia tatăl i-ar fi încredințat toate cunoștințele și învățăturile sale, iar ea, la rându-i, le-ar fi transmis mai departe lui Abdal Musa. Dacă la început, o lungă perioadă de timp, acest ordin s-a manifestat doar în sânul unor comunități închise și doar ca o tradiție, în secolul al XVI-lea, datorită lui Balim Sultan (1457-1517), acesta a fost instituționalizat și recunoscut oficial. Din acest motiv, Balim Sultan este cunoscut ca al doilea Patriarh (ikinci piri) al acestei confrerii.

Adeptă a teoriei imamatumului, confreria a jucat un rol important în islamizarea și migrația poporului turc în Anatolia și Balcani, venerându-i pe cei doisprezece imami. Printre simbolurile doctrinei specifice, un loc important îl ocupă venerarea și devotamentul față de Hz. (profetul) Ali și Ehl-i Beyt. Bazat pe principiul „cei ce-l iubesc pe Profetul Ali să fie primiți în rândurile lor, iar restul să fie îndepărtați”, a făcut să creeze de multe ori confuzii între cele două confrerii Bektași și Alevi.

Potrivit doctrinei Bektași, orice persoană care aparține acestui curent care crede și acceptă în totalitate principiile și dogmele ordinului respectiv poate fi acceptată și ca membru al ordinului Alevi, în timp ce unul din ordinul Alevi care, prin părinți și întregul arbore genealogic a aparținut familiei lui Hz. Ali, nu poate fi acceptat ca membru Bektași. Pe de altă parte, adepții ordinului Bektași își desfășoară ritualul religios în cadrul unui dergheah - „Bektaş Dergahî” (Mănăstirea lui Bektași), iar cei din cadrul Alevi își desfășoară activitatea religioasă în „Alevi Ocaklarî” (Casa lui Ali). Ideea de bază a ordinului Bektași este atingerea perfecțiunii, așa cum a fost creat omul la începuturile sale. Pentru aceasta, el va trebui să treacă prin multe procese de purificare sufletească, spirituală și morală, ajungând la acea perfecțiune încât să poată comunica cu Allah. Cel care dorește să devină discipol al ordinului, iar motivația

lui este suficient de puternică, trebuie să parcurgă drumul inițiativ al celor patru porți (kapi) care se deschid în calea lui. Discipolul va trebui să treacă și prin cele 40 de stații (kirk makam), câte zece de fiecare poartă, iar cel care reușește să le treacă cu succes se poate considera că a ajuns la stadiul de perfecțiune spirituală.

Confreria Bektași a jucat un rol important la începuturile formării statului otoman și mai târziu, în perioada Imperiului Otoman, reușind în final să devină un cult oficial al armatei ienicerilor. Se poate spune că respectul de care s-a bucurat acest ordin s-a răspândit, mai ales, prin intermediul rapsozilor populari, prin tradiții populare, cântece și versuri. Printre rapsozii care au adus o contribuție semnificativă la răspândirea filozofiei ordinului Bektași amintim pe „cei șapte rapsozi” (yedi ulu ozan): Nesîmi, Hatâyi (Şah İsmail), Fuzuli, Yemini, Virani, Pir Sultan Abdal și Kul Himmet, personalități remarcabile respectate și peste timp.

Esența acestui cult se bazează pe umanism, pe dragostea față de om indiferent de rasă, etnie și religie. Elementele pe care s-a sprijinit credința beктаși au fost: adevărul, știința și legea, elemente considerate stâlpii credinței, precum și principiile fundamentale ale Islamului și ale existenței umane (insani kâmil).

Curentul Bektași, prin liderii săi, printre care Sarî Saltuk Baba, al cărui mormânt se află la Babadag, în România, și Gül Baba, al cărui mormânt se află la Budapesta, a reușit să se impună în toată zona balcanică, din Anatolia până în Albania, Grecia, Bulgaria, Bosnia, Kosovo, Macedonia și continuând să se răspândească în multe alte zone, până în Azerbaidjan, tocmai prin exemplul moral, spiritual și civic al acestora. Migrația comunităților aparținând ordinului Bektași, din diferite motive, fie în Europa Centrală și de Vest sau Statele Unite ale Americii, nu i-a îndepărtat de preceptele Bektași.

III

SARÎ SALTUK BABA – UN PERSONAJ CU MULTIPLE IPOSTAZE

Cercetătorii și filozofii care s-au ocupat de-a lungul timpului de cercetarea personalității lui Sarî Saltuk Baba nu au găsit suficiente date pentru a prefigura în totalitate figura acestuia. Rămâne doar să așteptăm ca viitoare cercetări să pună în evidență noi informații.

Numele real al lui Sarî Saltuk Baba este Șerif Hizâr sau Muhammed Buharî. În lucrarea cea mai importantă, cronica „Saltukname”, îl vom întâlni foarte des și sub alte denumiri, cum ar fi: Seyyid Șerif, Șerif Gazi, Sultan Baba, Saltik Baba, Seyyid Sultan, Sultan-i Gaziyan, Sultanu'l-Evliya, Saltik-i Rumî. Mamă i-a fost Rabia Sultan, iar tată Seyyid Hasan bin Seyyid Hüseyin bin Muhammed bin Ali care, se pare, conform unor legende, ar fi descendentul familiei eroului legendar Battal Gazi.

Tatăl său, Seyid Hasan, comandant în armata lui Danişmend Ahmed Gazi, a murit otrăvit în timpul asediului cetății Amasya. Rămas orfan, Șerif Hizâr a fost crescut de doica sa Seravil și de un oarecare Abdulaziz, doi filantropi care s-au ocupat de viața,

instrucția și educația copilului. Ajungând la vârsta de 14 ani, Şerif Hizâr citește pentru prima oară epopeea istorică și legendară „Dede Korkut”, în urma lecturii născându-se în el spiritul de vitejie, spiritul de erou legendar. Treptat va primi numele de İlyasi Rûmî, apoi, datorită activității sale de „om puternic”, adică „Saltuk”, denumire dată celor care erau în consens cu principiile călugărilor lui Hodja Ahmed Yesevî.

Cei ce doresc să-și exprime opinia cu privire la complexitatea vieții, activității și filozofiei lui Sarî Saltuk Baba sunt într-o profundă dilemă. Să-l prezinte ca șef de trib, ca lider religios sau ca lider sufit, iată o întrebare dificilă! De fapt, toată existența și faptele sale, așa cum ne sunt prezentate în toate legendele, ne scot în față un erou cu toate caracteristicile unui șef de trib și ale unui lider religios de factură sufită.

Atunci când o comunitate are în sânul ei un om cu însușiri deosebite, demne de urmat în timp, membrii acelei comunității îi conferă însușiri extraordinare, lăsând ca imaginația populară să facă din el un erou cu puteri supranaturale. Prin urmare, pentru fiecare cercetător este greu să delimiteze mitul de adevăr, atunci când se confruntă cu asemenea personalități.

Cu certitudine se poate spune însă că Sarî Saltuk Baba, conform informațiilor scrise și orale, a fost liderul unui trib venit din Anatolia în Dobrogea, după care s-a dus în țara Kipceacilor, iar după moartea lui

İzzettin Keykâvus al II-lea s-a reîntors în Dobrogea, unde a murit.

La prima apariție în Balcani, Sarî Saltuk Baba ne este prezentat ca un om de încredere în armata unui prinț selgiucid. Era anul 1264. În urma luptelor interne de tip feudal din cadrul Imperiului Selgiucid, İzeyddin Keykâvuz, unul dintre cei doi frați care pierduse lupta pentru tron, cere împăratului bizantin Mihail Paleologul, cu care se înrudea, un loc unde să se retragă cu armata sa. Așa se face că împăratul bizantin îi oferă lui İzeyddin Keykâvuz și celor 12 mii de ostași un loc la granița imperiului.

Ținând cont de perioada istorică respectivă, plină de conflicte sociale și politice, nu era deloc ușor să emigrezi cu un grup de 12 mii de persoane, să traversezi zone geografice unde domneau situații politice diferite, și totul numai pentru a găsi un loc care să poată oferi oamenilor un trai mai bun. Într-o asemenea perioadă Sarî Saltuk Baba depune eforturi uriașe și reușește să întemeieze trei orașe care au contribuit la transformarea unui trib nomad, obișnuit să-și împartă existența între viața sedentară și cea a transumanței. Cel mai important dintre orașe, așa cum este menționat și în cronica „Saltukname”, rămâne orașul Babadag („Tatăl munților”), aproape de Dunăre. Celelalte două orașele sunt Deșt-i Kipçak și Ezantamariye, din zona Soğdak. De asemenea se

consideră că și orașul Babaeski din Turcia a fost fondat de Sarî Saltuk Baba.

Orașele erau construite după modelul urbanistic specific civilizației turcești, care să răspundă tuturor cerințelor comunității atât din punct de vedere cultural, educațional, religios, cât și social și economic, un mecanism intern bine pus la punct și funcțional.

În jurul moscheilor încep să se construiască alte clădiri și mici mănăstiri. Unele clădiri aveau ca scop să răspundă nevoilor acestor mănăstiri, iar altele cu scopul de a adăposti dervișii care îndeplineau misiunea mistică. Pentru satisfacerea nevoilor zilnice ale comunității se înființează magazine, prăvălii și piețe unde oamenii puteau cumpăra și vinde produsele lor. S-au înființat bănci și asociații care înlesneau comerțul cu țările învecinate. În locul schimbului de produse, trocul pe care îl făceau agricultorii și crescătorii de animale, s-a introdus sistemul de vânzare-cumpărare, sistem comercial bazat pe folosirea banilor, un sistem pe care l-au împrumutat fie din experiența țărilor vecine, fie de la localnicii băștinași pe care i-au găsit.

Era important ca populația turcă, nou venită, și cea localnică să trăiască în pace și bună înțelegere. Acum era momentul ca tradiția sufită-islamică, principiile lui Yesevî să joace un rol important. Dervișii, prin comportamentul lor, reușesc să descuie

lăcatele ferecate ale inimilor și să picure misticul adevăr bazat pe iubirea față de semeni egală cu iubirea față de Creator. Stilul de viață simplu și curat al acestora, muncile pe care le fac ca să-și ducă existența, (în agricultură, fierărie, tâmplărie, cizmărie, pielărie, olărit și alte meserii) au avut o influență benefică în rândul locuitorilor, exemplu bun de urmat. Prin abilitatea lor, după modelul Profetului Muhammed, au constituit și au dezvoltat piețele, au introdus sistemul comercial și bancar fără să se perceapă camătă.

Structura acestui sistem se baza pe diviziunea socială a muncii, un sistem care asigura echilibru și solidaritate. În timp ce existența comunității era asigurată de forța de muncă depusă de cei sănătoși și în putere, cei bolnavi și infirmi erau adăpostiți în tekkele și ajutați să-și ducă existența din sprijinul material oferit de ceilalți membri ai comunității. Acest mod de întrajutorare pe care-l foloseau dervișii musulmani sufiți pentru toți membrii comunității indiferent de etnie și religie, fără nici o discriminare, era de fapt sistemul pe care se baza statul și societatea turcă. Aici, Sarî Saltuk Baba și-a arătat măiestria de lider spiritual și politic ceea ce a făcut să se țese în jurul său o aură de legende și mituri. El a reușit să aducă, să sădească și să germineze, în sufletele membrilor comunității, sămânța culturii Turco-Islamice.

În orice perioadă a istoriei observăm liderii de stat folosind religia, cu bună-ştiinţă, ca o cale uşoară de dominare şi exploatare. Dar, în acelaşi timp, vedem şi lideri spirituali, misionari care împărtăşesc cuvântul divin ca un balsam pus în folosul comunităţii. Unul dintre aceştia este şi Sarî Saltuk Baba.

Acesta cunoaşte ca nimeni altul preceptele Islamului clasic, ca şi pe cele creştine şi interpretarea lor corectă, ceea ce îi va permite să consolideze o societate comunitară solidă, în care educaţia şi cultura vor juca un rol important. Ca lider ştie să folosească toate argumentele din Ehl-i Sunnet Ve'l-Cemaat* (rânduielei ale comunităţii) reuşind ca în timpul său cele două comunităţi religioase, de musulmani şi de creştini, diferite şi ca structură socială, sedentară şi nomadă, să trăiască în înţelegere şi cooperare.

Faţă de „atei”, de cei care nu se integrau regulilor noii societăţi, ştia să folosească sabia. Utilizarea ei nu semăna cu cea a unui luptător care mînuieşte sabia metalică, ci aşa cum vom vedea în paginile următoare, conform tradiţiei Yesevî, era o sabie de lemn, simbol al puterii spirituale. Cu sabia de lemn Sarî Saltuk Baba va săvârşi adevărate miracole, ceea ce îi va conferi titlul de lider religios respectat atât de comunităţile tribale nomade cât şi de cele sedentare. Datorită predicilor sale bazate pe doctrina Yesevî, cu norme canonice solide, având ca fundament iubirea necondiţionată faţă de Creator, toleranţa, adevărul

infaibil, Sarî Saltuk Baba reușește să convertească o bună parte din populația din Balcani la religia Islamică.

Nu există nici un document care să ateste faptul că venirea acestui grup de turkmeni ar fi fost parte dintr-un plan bine gândit în scopul de a converti populația din zonă la religia islamică. Cu toate acestea, dacă ținem cont de acțiunile misionare ale dervișilor lui Hoca Ahmed Yesevî, este ușor de înțeles că a existat o mișcare naturală în acest sens.

Acești derviși duc o viață normală și indiferent de rezultat ei predică divinul în conformitate cu principiile islamice lăsând finalitatea în grija divinității supreme. Mai trebuie menționat că în fruntea fiecărei armate, fie pre-otomane sau otomane, se afla câte un derviș, care avea rolul, nici mai mult, nici mai puțin, de „duhovnic” al ienicerilor.

În acest sens, Sarî Saltuk este un misionar mistic care duce mai departe făclia ordinului Yesevî, un adevărat misionar curajos, îndrăzneț și plin de har. În trecut, celor îndrăzneți și curajoși, care duceau mai departe învățăturile și cultura unei națiuni li se atribuia numele de „alp” (alpinistul), în timp ce misionarii care duceau mai departe cuvântul lui Allah erau numiți „eren” (un fel de sfânt). „Alperen” este alăturarea cuvintelor „alp” și „eren”, fiind un cuvânt atribuit persoanelor care combină în activitatea lor de misionari cele două caracteristici.

Lanţul maestru-discipol (silsila) este bine evidenţiat în toate scrierile care vorbesc de Sarî Saltuk Baba: „Oguzname”, „Saltukname”, „Vilâyetname” şi terminând cu „Seyahatname” a lui Evliya Celebi. Hoca Ahmed Yesevî îl iniţiază pe Hacî Bektaşî Velî, iar acesta, la rândul lui, îl iniţiază pe Sarî Saltuk Baba şi dându-i sabia de lemn îl trimite în Balcani să desăvârşească cuvântul lui Hoca Ahmed Yesevî.

În lucrarea „Vilâyetname”, Hacı Bektaş-î Veli l-ar fi chemat pe Sarî Saltuk, un păstor simplu, spunându-i: „Saltuk, pe tine te vom trimite în ţinutul Rumeliei” şi din acel moment şi-a început misiunea în Balcani.

Vieţile lui Hodja Ahmed Yesevî, Hacı Bektas-î Velî, Sarî Saltuk Baba şi, în continuare Red Deli, Gül Baba sunt învăluite de misterul legendelor care au străbătut toată întinderea imperiului otoman până în Balcani. Aceste legende ridică fiecare dintre persoanele dotate cu puteri supranaturale, pline cu harul sfinţeniei la dimensiuni supranaturale. Evenimentele extraordinare din jurul lor sunt pline de culoare şi atmosferă spirituală, sunt expresia unei culturi bine aşezate care a ajutat la continuitatea acestor legende.

Sunt multe legende despre Sarî Saltuk. Miturile şi legendele sunt creaţii populare care se nasc în jurul unor personaje ce cumulează simbolic forţe supranaturale, care ajută pe ceilalţi oameni să treacă prin întâmplări extraordinare. Ele pun în valoare şi

educă comunitatea în vederea unei ordini sociale stabile, pentru onestitate, bunătate, generozitate, eroism și condamnă lașitatea, lenea, răutatea și înșelăciunea. Prin aceste personaje legendele justifică întregul comportament ideal al unei generații de oameni și subliniază aspectul de sacralitate absolută.

Legendele create în jurul lui Sarî Saltuk îmbină motivul național de lider politic cu cel religios. Pe de o parte întâlnim un erou viteaz gata să lupte și să apere comunitatea de dușmani și răufăcători, iar la nevoie chiar să invoce îngerii pentru a-i veni în ajutor în lupta dusă împotriva asupritorilor, demonilor, gigantilor, puterilor malefice, iar pe de altă parte întâlnim un om umil, modest, cumpătat la vorbă și iubitor, cuceritor de inimi, deschizător de drumuri. Se știe că mulți dintre membrii tribului său s-au întors, după o vreme, în Anatolia, alții au rămas în Dobrogea ca musulmani, iar alții s-au încreștinat. Cu toate acestea, atmosfera spirituală lăsată a continuat până astăzi, dovadă fiind numeroasele lăcașuri sfinte ridicate în memoria lui Sarî Saltuk Baba.

În ceea ce privesc izvoarele scrise, nu există scrieri contemporane cu Sarî Saltuk. Conform cercetărilor făcute, primul care consemnează în documentele sale date despre Sarî Saltuk Baba, după ce i-a vizitat mormântul de la Babadag, după 50 de ani de la moartea acestuia, este celebrul călător marocan Ibn Batuta.

Acesta a trecut de două ori prin țara de legendă a Kîpceacilor din nordul Mării Negre și tot de două ori a vizitat mormântul „sfântului” așa cum consemnează autorul însuși. Abordarea lui Ibn Batuta este puțin distanțată față de Sarî Saltuk Baba: „În cele din urmă am ajuns în locul cel mai îndepărtat unde trăiesc turcii. *Baba* este respectat conform tuturor canoanelor caracteristice popoarelor barbare ca prooroc contemplativ, numai că aici locuitorii pronunțau prima silabă a cuvântului *Baba* cu o profunzime aparte. În credința lor, acesta era un om cu puteri supranaturale ceea ce nu se împacă cu cele cinci principii ale religiei noastre.” Încercând să aflăm ce l-a determinat pe autor să scrie astfel și cu care din principiile Islamului a încercat să facă o comparație nu am reușit să găsim un răspuns clar.

Cele mai importante lucrări care conțin informații despre Sarî Saltuk Baba sunt „Saltukname” și „Seyahatname”. Asupra lor ne vom apleca în cele ce urmează.

IV

SARÎ SALTUK BABA ÎN „SALTUKNAME”

„Saltukname” este o lucrare care prezintă viața, activitatea și miracolele lui Sarî Saltuk Baba. De asemenea, lucrarea descrie evenimentele care au avut loc în secolele XIII și XIV, perioadă în care a trăit acesta. În lucrare găsim menționate și primele întâmplări legate de Nasreddin Hodja, mai cunoscut în România ca Nastratin Hoge.

„Saltukname” a fost scris de Ebü'l Hayr-i Rûmî la porunca Sultanului Cem, fiul Sultanului Fatih despre care nu avem prea multe date cu privire la viața acestuia. În vremea când Sultanul Cem era doar prinț, făcând o călătorie prin țară, a ajuns și în localitatea Babaeski unde se găsea monumentul funerar și mausoleul dedicat lui Sarî Saltuk, pe care le vizită cu multă venerație. Povestirile dervișilor despre cel adormit îl impresionară atât de mult încât îl rugă pe cel mai apropiat om al său, Ebü'l Hayr-i Rûmî, să adune toate legendele și miturile legate de acest personaj mistic. Timp de șapte ani Ebü'l Hayr-i Rûmî colindă toate mânăstirile de derviși din ținuturile Anadoliei și Rumeliei adunând legende, mituri, povestiri, cântece și balade și, după un studiu amănunțit

al lor, precum și al celor două lucrări importante ale vremii, „Battalname” și „Dânişmendname” se apucă să scrie „Saltukname”.

Credem că a fost redactată între anii 1473-1480. Până în prezent au fost descifrate doar șase texte care par a nu fi cele originale, ci doar niște reproduceri la care s-au făcut completări din textul inițial. Primul exemplar a fost descoperit de istoricul İbrahim Hakki Uzunçarşılı. Mai târziu, în anul 1989, Prof. Dr. Halûk Şükrü Akalin anunța că a mai găsit cinci texte separate, după care Prof. Dr. Necati Demir descoperă și el cel de-al șaselea text. Ca urmare, toate cele șase au fost date publicității.

Aceste texte sunt departe de a ne oferi în totalitate date despre viața, activitatea și miracolele săvârșite de Sarî Saltuk Baba, dar oferă suficiente informații pentru a ne face o părere generală despre acest personaj. Ele ne permit să aflăm rolul pe care l-a avut Sarî Saltuk Baba în viața socială și politică, cine îi erau prieteni și cine dușmani, caracterul lui, rolul mesianic, disputa cu cei necredincioși, caracteristicile și problemele țărilor cucerite de turci, modul cum era perceput acesta de către cei din jurul său. În plus, ne oferă informații privind forma de guvernământ a statului turc, problemele cu care se confrunta acesta, obiectivele și metodele sistemului vremii. De asemenea pun în lumină sistemul İlay-i Kelimetullah*, un sistem bazat pe înțelegere, respect, dreptate, liniște

și pace, pe care statul turc otoman le aducea în țările cucerite. Limbajul ușor accesibil permite cititorului să înțeleagă simbolistica legendelor, miturilor și epopelor.

Evenimentele și întâmplările legate de misticismul islamic sufit sunt prezentate în literatura de specialitate folosindu-se ca figură de stil simbolul, cu scopul de a le da o aură de misticism, ceea ce face ca și conflictele și luptele prezentate în „Saltukname” să fie descrise simbolic, devenind, totuși, o carte pe înțelesul tuturor. În consecință, fiecare lucru, fiecare personaj sau creatură, orice incident, fiecare cuvânt și vis, fiecare obiect capătă două sensuri, unul real și altul simbolic.

În introducerea lucrării este prezentată figura lui Sarî Saltuk Baba. Cine este și de unde vine. Numele real a lui Sarî Saltuk Baba a fost Șerif Hizîr, fiind fiul lui Seyyid Hasan și al mamei Rabia. Este din neamul lui Seyyid Battal Gazi, din ramura Profetului. Ramura din partea tatălui se întinde până la Hz. Hüseyin iar din partea mamei până la Hz. Hasan. Locul nașterii este localitatea Sinop. Pe când avea trei ani, tatăl a căzut în război, iar mama a murit la puțină vreme după el. A fost crescut de doica (guvernanta) Seravil, iar Abdülaziz i-a fost profesor. La vârsta de numai paisprezece ani citise deja cele patru cărți sfinte: Coranul, Evanghelia (Noul Testament), Tora (Vechiul Testament) și Psaltirea (Psalmii). Învățase să vorbească

douăsprezece limbi. A participat cu pricepere și îndemânare în multe lupte pe calul lui Hz. Ali (prin „Hz” se înțelege „profetul”), folosind armele lui Hz. Hamza. Între timp a participat alături de sultanul selgiucid Giyaseddin Keyhüsrev (care a domnit între anii 1237-1246) în luptele duse de acesta. Participând la una din numeroasele lupte, Sarî Saltuk Baba a ieșit învingător. Cel cu care se luptase era un tânăr grec pe nume Aliyon din Rumelia. Sarî Saltuk Baba, pe atunci cunoscut sub numele de Şerif, l-a cruțat, iar acesta, din recunoștință, s-a convertit la Islam primind numele de İlyas-i Rumî. La rândul său, tânărul îl numi pe Şerif, Şerif Saltuk, adică simbolul puterii. Acesta a fost și momentul în care întreaga lume începe să-l cunoască sub numele de Sarî Saltuk. Cu noul nume, el devine un nou Dede Korkut al Rumeliei și Balcanilor. La patruzeci de ani, Şerif Saltuk capătă aura sfințeniei și din acel moment încep călătoriile mesianice prin Tracia, ajungând până în Balcani, participând la multe lupte. El este cuceritorul localităților Babaeski și Babadag. Exemplarele pe care le posedăm au fost scrise după aproape 100 de ani de la moartea lui Rumi și adunate în trei volume. În primul volum sunt descrise mai mult evenimente istorice sub formă de povestioare, precum și date legate de nașterea, copilăria, tinerețea, studiile și puterile supranaturale cu care s-a remarcat în multele lupte la care a participat. Tot din acest volum aflăm despre războaiele duse

împotriva bizantinilor și cruciaților și atitudinea lui față de cei oropsiți. Tot aici se fac referiri la presiunea mongolilor și atitudinea față de califat.

În primul volum mai întâlnim povestiri referitoare la războaiele sfinte din Anatolia și Rumelia, cucerirea Amasiei, luptele de la Kefe, participarea la campaniile duse la Istanbul și Balcani la care se adaugă campania de la Kaaba dusă pentru eliberarea orașelor sfinte Mecca și Medina din mâinile ereticilor și haiducilor, explicând și lupta supranaturală de pe muntele Kaf (Qaf). Mai aflăm despre călătoria în Egipt la izvoarele Nilului și campania de cucerire a Abisiniei. În povestiri și legende sunt descrise peripețiile și efortul dus pentru prinderea pasărei Kaknus*. În toate succesele și reușitele din războaie a fost ajutat de Hizâr și uneori de djini. Povestirile și legendele sunt pline de djini, de dragoni, cămile, animale sălbatice și păsări de pradă cu care se luptă sau îi vin în ajutor să învingă inamicul. Toate luptele duse cu puteri supranaturale fac din el un erou de neînving.

În al doilea volum sunt descrise călătoriile mesianice în zona Türkistanului și participarea sa în luptele din zona Rumelia. „Se spune că un adevărat viteaz e cel ce știe să stăpânească foarte bine cele patru principii, la fel de importante: să tragă cu arcul, să scrie, să înoate și să se plimbe ca un viteaz”, găsim scris. „Cel ce le va stăpâni va putea să învingă

adversarul, să depăşească toate piedicile ce-i vor ieşi în cale, nu va arde şi nu se va îneca, iar la nevoie îi vor sări în ajutor fie un peşte, fie o pasăre, fie un djin sau sfântul Hizâr”.

Volumul mai cuprinde povestiri legate de luptele duse împotriva crudului Sultan Aladdin şi împotriva celor din Andaluzia care încercau să stârpească orice urmă de musulman, campaniile babiloniene, când este în luptă cu vrăjitoarele, sprijinul şi efortul acordat eliberării musulmanilor din zona Antaliei până în Africa de Nord, descriind şi frica pe care a insuflat-o în rândul soldaţilor lui Cengiz Han în lupta de la Kuhistan, povestiri devenite peste timp adevărate mituri.

Acelaşi volum ne furnizează date despre interesul pe care feţele sfinte ale Khorasanului au început să-l arate faţă de Sarî Saltuk Baba şi să-şi pună la rândul lor întrebarea dacă acesta are calităţile unui sfânt sau nu. Bineînţeles că pentru a afla acest lucru Sarî Saltuk Baba a fost supus unui şir întreg de încercări. Activitatea lui Sarî Saltuk Baba în Dobrogea, efortul depus pentru a atrage pe eretici şi păgâni pe calea adevăratei credinţe musulmane, faptul că nemusulmanii i se adresau cu numele de „Baba” (Tatăl, Părintele), toate acestea au făcut să fie pus în rândul celor mai iluminate personaje ale timpului. Tot aici citim despre Hacı BektaşîVelî, Taptuk Emre, Nasreddin Hodja, Mevlanâ Celaleddin Rumî, Ahmed

Fakih, Karaca Ahmed, adevărați oameni plini cu harul sfințeniei.

În al treilea volum, plin de lupte și războaie, îl vedem pe Sarî Saltuk Baba în toiul luptelor ajutându-i pe cei în nevoi, luptând alături de musulmani și pedepsindu-i pe dușmani. De asemenea, este descrisă și ultima luptă în care a murit ca erou. Întâlnim date despre întemeietorul Statului Otoman, Osman Bey, sultanii selgiucizi Alaaddin Keykubat I și Giyaseddin Keyhüsrev. Autorul a încercat, în același timp, să explice munca și efortul depuse în realizarea lucrării.

Cele paisprezece capitole ale primului volum, cele nouă ale celui de-al doilea volum și cele nouăsprezece ale celui de-al treilea volum acoperă o paletă largă de evenimente legate de viața și activitatea lui Sarî Saltuk Baba începând din Asia Centrală, Asia Mică, Africa și terminând cu Europa. Citindu-le cu atenție descoperim un personaj aproape mitic, născut cu darul sfințeniei și al supranaturalului, dar pe care l-a folosit doar în sprijinul celor aflați în necaz și nevoi, în sprijinul celor slabi luptând împotriva asupritorilor, răului, nedreptății, cruzimii, înșelăciunii și dezbinării, precum și a sclaviei. Pe tot parcursul vieții sale a propovăduit calea cea dreaptă spre credință. Printre prietenii lui de arme, atunci când a fost nevoit să pună mâna pe ele, întâlnim amintiți pe Köle Yusuf, İlyas Rumî, Husrev, Kemal Ata și Kara Davut.

De asemenea, găsim date legate de bulgari, români și formațiunile lor prestatale, zona Kipçak, germani, Polonia, cehi, greci, Portugalia, Spania, Rusia, Iran, Türkistan, Afganistan, India, China, Maroc, Algeria, Tunis, Libya, Egipt, Etiopia și Arabia, axa centrală a informațiilor referindu-se însă la Anatolia și la spațiul geografic al Balcanilor unde Sarî Saltuk este prezent. Ținta lui era să aducă oamenilor fericirea și dorința de viață, prin respect, iubire față de divinitate, fraternitate și distrugerea a tot ce împiedica existența acestor valențe umane. De la început și până la sfârșit „Saltukname” este străbătută de pecetea credinței turco-islamice. Cel ce va citi lucrarea trebuie să coboare în timp pentru a înțelege mesajul de credință și de adevăr al turcului musulman de atunci, precum și filosofia lui Hacı BektaşîVelî, Sari Saltuk Baba și alții ca ei. „Saltukname” este o adevărată epopee care descrie deopotrivă viața plină de pioșenie a călugărilor derviși, dar și a eroilor, forța militară și cuceririle făcute de turci și eroismul acestora.

În ceea ce privește limbajul folosit de autor, este o limbă turcă originală și curată, evitându-se expresiile din arabă și persană, ele fiind folosite doar în prezentarea versetelor coranice sau hadisuri. Autorul Ebu'l Hayr-i Rumî a pus în lucrare împreună cu gândurile sale caracterul și ideologia lui Sarî Saltuk Baba pe drumul islamizării și al turcizării.

V

SABIA DE LEMN ȘI VALOAREA EI SIMBOLICĂ

În „Saltukname” este prezentă o tradiție, despre care am pomenit mai sus, cea a sabiei de lemn, asupra căreia merită să zăbovim. În istoria și tradiția și luptele de cucerire ale vechilor turci sabia de lemn reprezintă simbolul siguranței și ocrotirii oamenilor în lupta împotriva răului, a nedreptăților, este simbolul bunătății și al dreptății. Sabia de lemn era un instrument folosit în timpul ritualului șamanic. În timpul dansului ritualic șamanul bătea toba și tambura cu sabia de lemn, stabilind astfel superioritatea șamanului în lupta cu spiritele rele pe care reușea să le gonească. Dacă în cultura șamanică sabia era un important instrument ritualic de îndepărtare a duhurilor rele, odată cu trecerea la Islam, Hoca Ahmed Yesevî folosește sabia ca simbol de conservare a societății oferind liniște și încredere membrilor ei. Simbolicul instrument era oferit doar acelor derviși, viitori mentori, care erau în măsură să îndeplinească această misiune, fără vărsare de sânge. Este suficient să citim legendele și miturile țesute în jurul celor trei figuri proeminente: Haci Bektași Velî,

Sarî Saltuk Baba și Gül Baba, ca să înțelegem mai bine simbolistica sabiei de lemn și secretele ei.

Se spune că primul care a primit în dar sabia de lemn din mâna lui Hoca Ahmed Yesevî a fost Hacı Bektaşî Velî. Conform legendei, locuitorii din Bedeşan s-au pornit asupra celor din Khorasan pe care i-a cucerit și i-a supus jafului și fărâdelegilor. Speriați, locuitorii Khorasanului s-au dus la Ahmed Yesevî cerîndu-i sprijin. Acesta a trimis pe fiul său spiritual, în vârstă de 12 ani, Kutbuddin Haydar, să-i ajute pe cei din Khorasan, dar acesta fu învins și luat prizonier de cei din Bedeşan. Ca să-l salveze și să pună capăt fărâdelegilor, Ahmed Yesevî l-a trimis pe Hacı Bektaşî Velî.

Înainte de a-l trimite, Ahmed Yesevî i-a încins mijlocul cu sabia de lemn. Ca urmare, cei din Bedeşan au fost învinși, prizonierul eliberat, iar inamicul, considerând lupta un miracol, s-a convertit la Islam.

În povestirile cu caracter religios, musulmanii i-au atribuit sabiei de lemn o diversitate de sensuri și simboluri, dar la Ahmed Yesevî capătă o dimensiune profundă, ea simbolizând brațul dreptății și al puterii cu care este înzestrat dervișul.

În timp ce sabia din mâna luptătorilor are valoarea unei arme, în mâna dervișilor devine o armă simbolică cu care îndepărtează și purifică locul invadat de forțele răului, fie de origine animală, fie de

origine umană. În mâinile unui suveran bun, sabia de lemn reprezintă dreptatea și suveranitatea, este instrumentul cu care poți învinge dragonii, demonii malefici, crocodilii, ba uneori poate lua forma focului, luminii sau a șarpelui, forme cu care poate elimina orice pericol întâlnit în cale.

În textele sacre din religiile creștine, iudaice și islamice sabia a fost folosită și ca simbol al cuvântului. Sunt cunoscute versurile poetului Yunus Emre: „de-ar fi cuvânt să poată opri războiul/ De-ar fi cuvânt să poată tăia capul”, ca și expresia „mai subțire ca firul de păr, mai puternic decât sabia”, expresie prin care poetul încearcă să sublinieze calea plină de riscuri și provocări pe care omul le înfruntă în drumul ce duce spre Allah. Aceeași expresie este folosită să arate axa simbolică a judecății drepte făcută celor trecuți în Lumea Veșniciei.

În mitologia occidentală, sabia de aur este simbolul atingerii celei mai înalte culmi a vieții, în timp ce sabia de lemn este simbolul umilinței, al sentimentului de încredere, de dragoste, al datoriei, al resemnării la care se adaugă și atingerea idealului. Ea este mai degrabă un instrument al dreptății, al justiției decât al războiului. Din acest punct de vedere lucrarea „Saltukname” trebuie studiată cu atenție, ca și alte lucrări, de altfel, pentru a înțelege cu exactitate expresiile și înțelesul real al frazelor, precum și forța spirituală emanată.

În acest sens, Sarî Saltuk Baba este unul dintre înțelepții care a primit de la celebrul Hacı Bektaşî Velî sabia de lemn pe care acesta, la rândul lui, o primise de la Hoca Ahmed Yesevî. În afară de Sarî Saltuk Baba, sabia de lemn a mai fost dăruită lui Hacim Sultan Hasan Dede, al cărui nume este dat satului Hasan Dede de lângă Kirikkale. După relatările din „Saltukname” sabia lui Sarî Saltuk era făcută din lemn de curmal și se spune că ar fi sabia Profetului Mohammed (alte legende afirmă că era făcută din lemn de palmier). Sarî Saltuk Baba o purta tot timpul ca semn al prețuirii și al respectului. Dacă cumva asupra lui se abătea vreun necaz și nu avea sabia făcătoare de minuni, Hizâr i-o aducea repede și dușmanul era învins.

La rândul lor, dervișii lui Hacı Bektaşî Velî din Anatolia purtau cu ei săbii făcute din lemn de ienupăr, considerat de cei din ordinul Bektaşî un arbore sacru. Hacı Bektaşî Velî urca mereu pe un munte unde creșteau mulți arbuști de ienupăr sau jnepeni, după cum li se mai spune, unde oficia ritualul de rugăciune. La începuturile Imperiului Otoman, dervișii purtau această sabie ca simbol al comunicărilor pașnice, iar în timp de război participau activ la îndepărtarea ostilităților.

Odată cu trimiterea lui Sarî Saltuk Baba în Balcani, Hacı Bektaşî Veli i-a dat acestuia o sabie de lemn, un covoraș de rugăciune și doi tovarăși, Ulu

Abdal și Kiçi Abdal. Se spune că toți trei urcați pe covoraș ar fi zburat din Sinop la regele Armeniei, reușind să-l convertească la Islam, după care au zburat la Kaliakra, lângă Varna, unde au reușit să ucidă balaurul cu șapte capete care persecuta oamenii locului de foarte mulți ani. De multe ori era văzut plutind deasupra Dunării.

Unii considerau că reușita faptelor lui Sarî Saltuk Baba aparține magiei, alții îl considerau un om cu puteri supranaturale, putere transmisă prin acea sabie de lemn. Oricât încerca să le explice că toate reușitele sale nu sunt decât voința lui Allah, puțini erau cei care credeau. În „Saltukname” sunt prezentate, pe lângă războaiele și evenimentele importante din viața eroului, legendele altor persoane importante ale vremii (secolul al XIII-lea), cât și relațiile pe care le avea Sarî Saltuk cu acestea. Aventura pe pământ românesc a acestei căpetenii turce din secolul menționat mai sus este strâns legată de confreriile religioase sufite ale populațiilor turce care se stabileau pe atunci în Anatolia și Balcani.

VI

EVLIYA CELEBI, „SEYAHATNAME” (CARTEA CĂLĂTORIILOR) ȘI SARÎ SALTUK BABA

Scrisă în secolul al XVII-lea de cunoscutul și faimosul călător turc Evliya Celebi, jurnalul de călătorie „Seyahatname”, este una din cele mai importante surse privind geografia și istoria otomană. Pentru cei pasionați de istoria Imperiului Otoman, cartea lui Evliya Celebi este o comoară neprețuită. Deși multe din descrierile sale sunt scrise într-o manieră puțin exagerată, cartea rămâne un ghid foarte util pentru cunoașterea culturii și stilului de viață din perioada Imperiului Otoman al secolului XVII și o sursă inestimabilă de informații istorice, arheologice, etnografice și geografice.

De asemenea, lucrarea ne furnizează informații notabile despre Sarî Saltuk Baba. Chiar dacă în multe locuri evenimentele istorice, faptele, locurile și oamenii sunt prezentate într-un mod alambicat sau exagerat producând confuzii, totuși „Seyahatname” ne oferă destule informații importante despre identitatea și personalitatea personajului nostru.

Conform celor scrise, aflăm că Evliya Celebi, în urma unei furtuni puternice din timpul unei călătorii

aventuroase pe Marea Neagră, ajunge în Kelgra (Kaliakra de azi). Puşi într-o situație dificilă, epuizați, bolnavi și obosiți, împreună cu ceilalți călători care împărtășiseră aceeași soartă, hotărâsc să rămână aici până se vor însănătoși. Timp de opt luni aceștia sunt găzduiți la mănăstirea Kelgra Sultan din Cetatea Kelgra unde oficiau dervișii lui Sarî Saltuk. În tot acest timp, Evliya Celebi are posibilitatea să cunoască îndeaproape dervișii aparținând ordinului Bektași cu care se roagă, citește Hatim și participă la toate ceremoniile religioase. Despre denumirea locului Kelgra Sultan (Sarî Saltuk Baba) apar multe legende prezentate într-un stil aproape epopeic.

Se spune că după cucerirea orașului Bursa, Kelgra Sultan împreună cu cei șaptezeci de călugări (derviși) au pornit spre zonele moscovite, poloneze, cehe și în Dobrogea ca simpli misionari ai cuvântului lui Ahmed Yesevî.

Haci Mehmet Bektaş Velî (Haci BektașiVelî), discipol al învățăturii lui Ahmed Yesevî, îl va trimite pe Sarî Saltuk Baba în țara celor șapte dragoni spunându-i:

„În Dobrogea sălășluiește un dragon. Mergi de-l ucide. Scapă robii lui Allah de răul acestuia și protejează-i!” Spunându-i aceste vorbe, i-a dăruit o sabie de lemn, un covor de rugăciune, o tobă, un tambur și un stindard. După ce s-a stabilit în Kelgra, Sarî Saltuk Baba s-a urcat pe covoraș și cântând def și

kudüm a colindat într-o singură zi, mai întâi Crimeea, apoi zona Moscovei unde trăia grupul Heşdük, apoi Polonia, unde trăia grupul Libkâ. Mai apoi, deghizat în sfântul Nicolae, a mers în Polonia în portul Daniska, unde a întâlnit un călugăr creştin pe care a încercat să-l convertească la Islam. Văzând că nu-l poate converti, Kelgra Sultan l-ar fi omorât ascunzându-i trupul, iar el s-a deghizat luând chipul călugărului. Se spune că din acel moment, Kelgra Sultan şi-a luat numele de „Sarî Saltuk” şi a colindat ţinut după ţinut încercând să predice Islamul. De fapt, adevăratul lui nume era Mehmet Buhari, dar spre o identificare mai clară, Ahmed Yesevî i-a numit pe toţi cei cu părul blond „Galben”, adică „Sarî”. Înseamnă că şi Sarî Saltuk era un bărbat blond.

Acesta a poposit, apoi, în Polonia unde se afla cetatea Pravadi, al cărui domnitor era Pravadi, de unde şi numele cetăţii. Acesta era un înţelept. Ulterior, Sarî Saltuk i-a cerut domnitorului Pravadi să-i mijlocească o întâlnire cu regele Dobrogei. Ajuns la Regele Dobrogei acesta i-a povestit năpasta care se aciuisse asupra ţinutului. Îi povesti că la ţarmul Mării Negre, pe o stâncă abruptă, într-o peşteră adâncă, îşi avea sălaşul un dragon care bântuia ţinutul hrănindu-se cu carne de om, de preferinţă carne de fecioare. Acum venise rândul spre a fi sacrificate celor două fiice ale sale, pe care regele le iubea ca lumina ochilor. Fetele erau legate de un copac mare din mijlocul unei câmpii întinse şi

aşteptau ora prânzului, când dragonul venea să le mănânce. Regele îl rugă pe Sarî Saltuk Baba să-l ajute să scape de dragon.

Atunci, Sarî Saltuk Baba îi făcu propunerea ca în cazul în care îl va scăpa de primejdia dragonului să accepte religia Islamică, iar regele, de bucurie că îi vor fi salvate cele două fiice, acceptă propunerea. Sarî Saltuk Baba, cu sabia de lemn în mână, cu preotul care să-i fie călăuză alături și cu cei șaptezeci de derviși lângă el, porni la drum. Cerând binecuvântarea lui Allah și înălțându-i rugi, ajunseră la locul unde erau legate fetele. Le dezlegă și le duse într-un loc ferit. Apoi, se porni să aștepte dragonul.

Odată cu ora prânzului, dragonul își făcu apariția îndreptându-se ca de fiecare dată spre locul unde trebuia să găsească fecioarele. Sarî Saltuk Baba, imediat ce-l zări, făcu semn însoțitorilor săi să se îndepărteze, iar el începu să bată în dumdelek și să cânte din def și nefir, instrumente folosite de călugări în ritualurile religioase spunând „Ya Allah!” și cu binecuvântarea Lui se năpusti și tăie capul dragonului. Sarî Saltuk urmări și intră după dragonul care, cu ultimele lui puteri se retrăsese în peșteră. Dragonul nu se lăsă și îl prinse pe Sarî Saltuk Baba și începu să-l strângă tare, dar acesta, spunând „Ya hafiz, ya mustesean”* reuși să se elibereze și să-l lase aproape mort.

Se spune că Sarî Saltuk Baba reuși să scape din mâinile dragonului care începuse să rămână fără vlagă și putere. Cu mâna și sabia pline de sânge, și sub binecuvântarea Coranului, se duse lângă dervișii săi și luă cele două fete de împărat. În acest timp dragonul, care încă nu murise, se apropie din nou de fete dorind să le atace, dar nu mai avu puterea necesară și muri. Preotul care le fusese ghid tăie cele două urechi ale dragonului și una din limbi și în fugă merse la împăratul Dobrogei spunând că el omorâse dragonul și salvase cele două fete. Chiar atunci sosi și Sarî Saltuk Baba cu cele două fete și cu sabia de lemn însângerată pe care o depuse în fața împăratului. Împăratul întrebă fetele „Cine v-a salvat?” iar fetele răspunseră: „Sarî Saltuk”. Preotul insistă să mintă în continuare.

Atunci, Sarî Saltuk propuse împăratului ca el și preotul să fie aruncați într-un cazan cu apă clocotită. Cu siguranță, cel care spunea adevărul va ieși la suprafață fără niciun fel de rană, iar cel ce a mințit va muri opărit. Această provocare fu acceptată de împărat, ca și de preot. În apropiere de localitatea Pravadi era pădurea Kazan. Cei doi fură duși acolo, într-un loc deschis. Fu adus un cazan mare plin cu apă. Prietenii preotului îl legară fedeleș, ca și pe Sarî Saltuk călugării lui, și cei doi au fost puși în cazan. Aprinseră dedesubt un foc mare. Apa din cazan începu să clocotească. Între timp, Hacı Bektaşî Velî, aflat la Eskişehir, auzi de năpasta ce se abătuse asupra lui Sarî Saltuk Baba și

spuse „Eroul meu Saltuk se află în chinurile morţii” și continuă rugându-se „Fie ca Atotputernicul să-l ajute și să-l scoată de acolo” și cu batista din mână șterse stâncă rugându-se. În acel moment, din stâncă țâșni o apă sărată. Pentru Hacı Bektaş Vel-i sarea din acea zi deveni hasil*. În același timp, dincolo, cei care țineau apa cazanului clocotind, traseră capacul și mare le fu mirarea când îl văzură pe Sarî Saltuk în sudoare și cu lacrimi pe obraz adâncit în rugi „Ya Hay”, iar din trupul preotului mai rămase doar un pumn de oase. Văzând această minune, împăratul, împreună cu cei 7000 de slujitori, trecu la Islam, după care trimise soli la Orhan Gazi cerând să devină supusul acestuia, iar Orhan Gazi îi trimise împăratului însemnele sultanale, tuiul și stindardul. Din acel moment îl vom cunoaște pe acest suveran sub numele de Ali Muhtar, pomenit în istorie ca unul dintre monarhii străini care au luptat alături de armata turcă în multe războaie de cucerire. Evliya Celebi intră și el în peșteră și văzu urmele mâinilor și picioarelor celui binecuvântat de călugări, urme care încă erau vizibile.

În anul în care înțelese că va muri, Sarî Saltuk Baba ceru călugărilor cei mai apropiați să pregătească șapte sicrie, deoarece aveau să sosească șapte „împărați”, fiecare să ia câte un sicriu. Călugării pregătiră cele șapte sicrie. În momentul când Sarî Saltuk Baba muri, călugării luară trupul, îl spălară și îl așezară într-unul din sicrie și așteptară. Începură să sosească, pe rând,

ostașii conducătorilor din Moscova, din Polonia, Cehia, Suedia, Edirne și Moldova, fiecare luând câte un sicriu. Când împărații deschiseră sicriile și văzură trupul lui Sarî Saltuk Baba crezură că fiecare dintre ei este deținătorul trupului celui sfânt și se bucurară.

Evliya Celebi scrie mai apoi unde sunt îngropate cele șapte sicrie. La Moscova există un mare mausoleu construit în cinstea lui Sarî Saltuk Baba, în Polonia, mormântul lui se afla în localitatea portuară Daniska. Sicriul dus în Cehia a fost îngropat în orașul Pronice, cel dus în Suedia fu îngropat în localitatea Piyvançe. Cel dus la Edirne fu îngropat în curtea mănăstirii de lângă orașul Batorya. Cei din Istanbul în drumul lor către Edirne se opresc în localitatea Babaeski, considerând că acolo este mormântul lui Sarî Saltuk Baba.

Sicriul luat de „împăratul” Moldovei, Yervan, fu dus într-o pădure deasă lângă cetatea Bozova și îngropat în incinta unei vechi biserici. După cucerirea cetății Akerman, Sultanul Baiazid al II-lea a construit acolo un „mescit” (o moschee), o cantină pentru săraci, o școală, și un han. Deasupra mormântului a ridicat un dom, iar deasupra ușii de la intrare a pus să fie scrise aceste cuvinte: „Geliniz bab-i muâllâyi ziyaret kiliniz”, adică „Veniți de vă închinați lui bab-i muâllâyi!” Acestui frumos oraș avea să i se spună de acum Babadag.

Cel de-al șaptelea sicriu fu luat de cel ce onorase Islamul, prin convertire, „împăratul” Ali Muhtar, și dus

în peștera din stânca de lângă Kelgra, unde fu îngropat. Evliya Celebi va explica termenul latin „kelgra” ca fiind „dragonul cu șapte capete” și faptul că Sarî Saltuk Baba a fost îngropat în șapte locuri, încearcă să facă asocierea dintre cele două evenimente. Mănăstirea Kelgra a fost înființată și construită de împăratul Ali Muhtar. Aici, consemnează Evliya Celebi, se aflau sabia de lemn, steagurile, stindardul, sapani def* și kudümü*. În această mănăstire curată, ordonată, foarte disciplinată și bine organizată trăiesc derviși generoși, plin de virtute, pioși și adânciți în rugăciuni, dăruind celor din jur lumină, cunoștințe fără să piardă vreo clipă în gol. Toate ferestrele mănăstirii se deschid la mare, iar bucatele primesc binecuvântarea ei. În locul unde se află mormântul lui Sarî Saltuk Baba, în roca tare a stâncii din peșteră, vulturi mari de dimensiunea unei oi sau cât un zăganos* își fac cuiburile. Deseori, oamenii taie acolo câte un kurban* pe care-l dau vulturilor de mâncare. Conform credinței populare, se pare că vulturii, mâncând carnea jertfită, arată că dorințele oamenilor vor fi îndeplinite.

Așa cum menționează și lucrarea „Seyahatname”, trei dintre cele șapte morminte binecuvântate se află în fostul ținut al Imperiului Otoman (Rumelia). Ele sunt menționate cu nume diferite: Baba Sultan, Sarî Sultan Baba sau Kelgra Sultanî. Creștinii îl menționează cu numele de Sveti Nikola (Sfântul Nicolae). Cel care timp de 20 de ani a fost cunoscut sub numele de Preotul

Saltuk, un misionar cu harul sfințeniei, a reușit prin modul său de viață cinstită și plăcută lui Allah, să fie iubit și respectat de toate neamurile creștine.

Descrierile făcute de Evliya Celebi nu se limitează doar la Sarî Saltuk Baba. În al treilea volum dintre cele zece, autorul se oprește din nou asupra orașului Babadag, amintind de mormântul lui Sarî Saltuk Baba. În acest volum, autorul se adresează celor care încercau să lanseze diferite zvonuri spre a-l denigra pe acest om plin de har trimis de Allah.

Evliya Celebi face precizarea că orașul Babadag este un „vakif”, adică „fundație” care aparține mănăstirii Sarî Saltuk Baba. Apoi descrie așezarea locului în detaliu: „la est se află Kulebaglari, urmează apoi munții Yerbaglarii. În spate se află hanul Bekirraga și pădurea Dede sultan. Situat într-o mare pădure, cu grădini multe, este un loc bogat în animale și păsări bune de vânat. Lemnele din pădure se pot strânge doar cu permisiunea judecătorului ținutului. În zonă sunt oi, cai, mânji, vite și iepe cât vezi cu ochii.”

Conform menționărilor din Seyahatname, Evliya Celebi precizează că în Babadag se află fără îndoială Sfântul Sarî Saltuk Muharrem Buharî, descendent al ramurilor menba-i esrâr, merci-i ebrar, âmil-i siddîk, âlim-i tahkik. Cei care nu credeau în sfințenia lui au început să răspândească zvonuri împotriva acestuia. Pentru ei, sfântul era un simplu călugăr creștin, păcătos. Într-adevăr, scrie călătorul

nostru, Sarî Saltuk, fiind în Polonia, în portul Daniska, întâlnise un călugăr creştin pe care încercase să-l convertească la Islam, dar nereuşind, așa cum am mai spus mai sus, l-ar fi omorât, s-ar fi deghizat în hainele acestuia și mulți ani ar fi răspândit Islamul, reuşind pe mulți să-i convertească, după care a rămas în Babadag, unde a murit.

În drumul de cucerire a cetăților Chilia și Akerman, Sultanul Bayazid al II-lea s-a oprit și la Babadag unde a găsit luminatul mausoleu a lui Sarî Saltuk Baba într-o stare de paragină, murdar și părăsit, lucru care l-a întristat mult. După puțin timp Sultanul avu un vis prin care i se spunea că Kara Şemseddin este cel menit să refacă mormântul lui Sarî Saltuk Baba. Acceptând visul ca pe un mesaj trimis de Sarî Saltuk Baba, hotărî refacerea nu numai a mormântului dar și completarea lui cu un han, azil, o cantină pentru săraci, școală, kervansarai. Restaură orașul cu drumuri și așezăminte noi pe care le donă unui vakif, fundație, în onoarea lui Sarî Saltuk Baba. Într-un cuvânt personalitatea lui Sarî Saltuk Baba a fost recunoscută deopotrivă de Sultan precum și de Kara Şemseddin. De aceea „cel ce va încerca să arunce o lumină urâtă asupra lui va face un mare păcat”, precizează autorul. În continuare, vedem poziția lui Evliya Celebi față de mai marii locului și ai timpului, care au lăsat în paragină mormântul fără să-l întrețină și bazându-se pe visul Sultanului Bâyezid al II-lea, dar și pe cel al lui

Kara Şemseddin interpretează visul prin prisma Islamului astfel:

„După ce Sultanul Bayazid al II-lea puse în ordine treburile oraşului Babadag, precum și pe cele ale mausoleului lui Sarî Saltuk Baba, îl desemnă pe Hanul de Crimeea, Mengli Giray, să fie protectorul cantinei pentru săraci și să asigure toate nevoile. În timpul lui Mengli Giray, un bătrân derviș din apropiații lui Haci BektaşîVelî, în vârstă de 207 ani, Kademli Dede, avu un vis în care sfântul cerea să fie înlocuită cupola mormântului din plumb în una de lemn. Mengli Giray Han făcu întocmai cum ceruse sfântul, înlocuind cupola de plumb cu cea din lemn”, pe care o vedem și astăzi. Vizitând mormântul, Evliya Celebi analiză fiecare detaliu, trecând în carte în felul următor: „Așezat în mijlocul unei unui loc luminos, plin de aură, sarcofagul sfântului este acoperit cu o învelitoare verde în jurul căruia sunt înșirate pupitre inscripționate cu versete religioase, fiecare fiind un dar al unui sultan. Nici în moscheile Sfânta Sofia sau Suleymaniya nu poți vedea asemenea mushafi șerif*. La cap și la picioare străjuiesc sfeșnice de înălțimea unui om, frumos și bogat ornamentate. De jur împrejur alte sfeșnice care mai de care mai frumoase, cădelnițe și multe alte obiecte rare. De asemenea, candelabrele de o rară frumusețe, care nu pot fi văzute în altă parte, aduc un surplus de frumusețe. Pereții sunt și ei decorați frumos cu versete scrise de mâna unor vestiți meșteri caligrafi.

În partea dreaptă, la intrare în sanctuar, există o piatră de marmură în patru colțuri pe care sunt încrustate următoarele cuvinte: „Veniți să-l vizitați pe sfânt!”

Evliya Celebi atinse cu obrazul mormântul sfântului și ca semn al trecerii sale prin acest loc în partea dreaptă a ușii de la intrare a scris următoarele:

Am vizitat mormântul Sfântului Sultan

Și, slavă Domnului, l-am văzut și rugă lui Allah am adus.

Evliya Celebi scrie și ne informează despre emoția și respectul cu care a pășit în sanctuar, despre moralitatea, puritatea, înțelepciunea și cultura dervișilor de acolo care îngrijesc mormântul sfântului. Ne precizează că în acel moment în tekke erau 200 de derviși care l-au primit cu toată cinstirea cuvenită. În onoarea lui, dervișii au pregătit un program de cântece religioase și versuri dedicate Profetului. În curtea sanctuarului se aflau și mormintele lui Evren Dede, Burhan Dede, Kasim Dede, Anka Dede și Kademli Dede. Tot aici aflăm informații despre personalitățile ale căror morminte se află în orașul Babadag.

Totuși, ca un fel de concluzie, fragmentele care atrag cel mai mult atenția cititorului sunt cele legate de legenda omorârii dragonului cu șapte capete de la Kelgra și legenda legată de minunea produsă în cazanul cu apă clocotită. Legenda uciderii dragonului este menționată în multe alte texte, ca și în „Oğuzname”. Tema principală este miracolul convertirii

la Islam și puterea divină a lui Hacı Bektaşî Velî care, intervenind miraculos, îl salvează pe Sarî Saltuk Baba.

Dacă în „Saltukname” sunt precizate 12 locuri unde se află mormintele lui Sarî Saltuk Baba, în „Seyahatname” sunt precizate doar șapte, descrise detaliat, după cum am arătat mai sus. Alte cronică cum ar fi cea a lui Hacim Sultan în „Velâyetname” emit un număr de patruzeci de morminte. Este clar că majoritatea acestora sunt doar loc de pomenire și cinstire. Astăzi, după opinia generală a cercetătorilor, mormântul real a lui Sarî Saltuk Baba se află la Babadag, celelalte fiind considerate doar loc de venerație.

Deși în fiecare zi descoperim alte „morminte”, cele care sunt pomenite și vizitate cel mai des sunt: Babadag-Tulcea (România), Kruja (Albania), Blagay (Bosnia și Herțegovina), Kaliakra, Varna (Bulgaria), Ohrid (Macedonia), dar și în Kosovo, în Turcia, la Babaeski, Diyarbakir, Hozat (Tunceli), Rumelifeneri-Saunders (Istanbul), Iznik (Bursa), Bor (Nigde), Kastamonu, Manisa și Kütahya. Alte locuri sunt din Crimeea până în Polonia, din Grecia până în Spania și așteaptă să fie studiate.

Referindu-se la personalitatea lui Sarî Saltuk Baba, transmisă atât pe cale orală de popor cât și pe calea diferitelor izvoare și cronică cu caracter istoric și religios, Evliya Celebi este cel care subliniază importanța acestei figuri plină de lumină și virtute care te îndepărtează de orice tentație de a gândi negativist.

VII

SARÎ SALTUK BABA ÎN CONȘTIINȚA GENERAȚIILOR MODERNE

Poemul „Mâverâ'da Söyleniş”, al poetului turc Yahya Kemal Beyatli (1884-1958), originar din Uskup, pune piatra de temelie pentru receptarea modernă a marelui dreviș și încearcă să arunce o lumină asupra influenței sufismului turc în zona Balcanilor prin versurile „Am venit odinioară cu Sarî Saltuk din Asia / Și ne-am răspândit rând pe rând din Sakarya în toată Rumelia”.

În perioada republicană, Ziya Şakir (1883-1959), în ziarul său, „Koroglu Gazetesi” scrie un articol prin care atrage atenția cititorilor asupra personalității lui Sarî Saltuk Baba, desprinsă din poemul amintit mai sus, considerând de o importanță vitală studierea lui. În articolul respectiv autorul arată nu numai importanța lui Sarî Saltuk Baba, dar atrage și atenția asupra insuficientelor cercetări făcute cu privire la viața, activitatea și personalitatea acestui mistic, amintind doar cercetările făcute de Tayyip Okîç Ebussu Efendi, Fuat Köprülü, Ömer Lütfi Barkan și Abdülbakî Gölpınarlı. Credem că este important să rezumăm în continuare viziunea marelui ziarist cu

privire la personalitatea lui Sarî Saltuk, ca să vedem modul în care era perceput acesta la jumătatea secolului XX.

Prima consemnare despre Sarî Saltuk Baba o face, după cum deja precizat și noi, celebrul călător Ibn-i Batuta care poposește la Babadag după 50 de ani de la moartea acestuia. Observațiile făcute de Ibn-i Batuta în ansamblul lor sunt negative: „În cele din urmă am ajuns aici la capătul pământului unde trăiesc turcii și unde se află mormântul lui Sarî Saltuk Baba. La fel ca la toate popoarele barbare, Sarî Saltuk Baba este la fel de respectat, aici însă locuitorii îl venerază ca un sfânt cu puteri supranaturale, incompatibil cu modul de viață și cele cinci principii ale religiei noastre. Această provincie a Imperiului Bizantin este o adevărată preerie unde nu găsești nici un pom și nici măcar un izvor de apă. Trebuie să mergi opt zile până ce dai de un firicel de apă.” Este de la sine înțeles de ce lui Ibn-i Batuta nu i-a plăcut conceptul de viață și religie pe care Sarî Saltuk Baba l-a țesut în jurul său.

După Ibn-i Batuta, mult mai târziu, poetul arab Nev'îzâde Atâî, autorul celebrei „Hamse și 'Kitâb-i Nefehât-ül-Ezhâr der Cevâb-i Mahzen-il-Esrâr”, comparativ cu predecesorul său, scrie cu multă admirație despre Sarî Saltuk Baba.

Celebrul istoric din perioada otomană, Kemâlpașazâde, în lucrarea „Mohaçnâme”, îl pomenește cu multă admirație pe Sarî Saltuk Baba: „În

Dobrogea, în zona Kîrî, numele lui Sarî Saltuk Baba este pomenit cu atâta evlavie și i se atribuie atâtea însușiri încât este considerat unul dintre cei mai importanți sfinți”, demonstrând cât de mare și important era acesta.

Despre vizita lui Evliya Celebi nu mai amintim; după alte izvoare aflăm că Sultanul Bayazid al II-lea, în campania de cucerire a cetăților Chilia și Akerman, precum și Sultanul Sulyeman Legiuitorul în campania din 1538 în Moldova, s-au oprit la mormântul lui Sarî Saltuk Baba. Aceste două vizite atestă cât de important și respectat era mormântul respectiv, că devenise o tradiție ca nimeni să nu treacă fără să-l viziteze, chiar dacă era el și sultan.

În cele două relatări precizate mai sus se amintește și visul pe care l-a avut Sultanul Bayazid al II-lea, vis în care i s-a cerut să repare turbeaua (mormântul) și toate veniturile orașului Babadag să fie donate acestei turbele, așa cum cereau legile acelor timpuri, legi impuse de Soliman Legiuitoriul.

Din „Jurnalul de Călătorie” (Seyahatname) al lui Celebi aflăm că în campania de cucerire a cetăților Chilia și Akerman, Sultanul Bayazid al II-lea, ajungând la Babadag, un grup din mai marii orașului s-a înființat în fața sultanului jeluindu-se. De la ei sultanul află că în orașul acesta este mormântul lui Sarî Saltuk Baba, dar pângărit și distrus de necredincioșii care încercau să șteargă orice urmă a

mormântului. Auzind aceste lucruri, Sultanul Bayazid, împreună cu Şemseddin de Sivas, poreclit Kara Şems, și cu alți apropiați meraseră la mormânt, se rugară pentru sufletul celui adormit, își făcură rugăciunea de seară și rămaseră să înnopteze acolo.

În vis, apăru Sarî Saltuk Baba, cu barba îngălbenită și cu turbanul verde, care-i prezise sultanului că va cuceri cele două cetăți fără să fie nici o luptă, dar îl rugă să-i salveze mormântul din mâinile necredincioșilor și din mizerie. Același vis îl avu și Kara Şems. Trezindu-se Kara Şems ceru sultanului să ridice acolo un mausoleu (türbe). În timp ce curățau locul respectiv, fu descoperit un sarcofag de marmoră pe care era scris „Hâzâ Kabr-i Saltuk Bey Seyyid Muhammed Gâzi”(Aici se află mormântul lui Saltuk Bey Seyyid Muhammed Gazi). Peste acest sarcofag se ridică un altar și o geamie. Orașul începe să capete o fațetă nouă. Apar clădiri noi, străzi noi. Pe scurt, începe revitalizarea orașului, iar veniturile intră în posesia „fundației” dedicate lui Sarî Saltuk Baba. Se spune că Sultanul Bayazid al II-lea, conform visului avut, a reușit să ocupe cetățile Chilia și Akerman fără vărsare de sânge, iar la înapoiere acesta ar fi rămas un an de zile în orașul Babadag. Campania din 1484 și cucerirea celor două cetăți împreună cu hanatul Crimeii vor constitui pentru Imperiul Otoman un eveniment de o mare importanță, deoarece din punct de vedere geopolitic și economic accesul acestuia în

bazinul Mării Negre era asigurat. În anul 1538 Suleyman Legiutorul, Magnificul, în timpul expediției sale în Moldova se va opri și el la Babadag, va vizita mormântul lui Sarî Saltuk Baba venerat de toată suflarea locului, se va ruga la căpătâiul acestuia cu evlavie, iar la întoarcere îl va ruga pe Ebussu Efendi să-i prezinte informații detaliate despre viața și personalitatea acestui personaj pe care lumea îl venerază cu atâta sfințenie. Răspunsul fu următorul: „Este un călugăr care a trăit în abstenență și austeritate”. După anumite mărturii se spune că acest călugăr ar fi trăit așa cum trăiesc călugării creștini, fără să se fi căsătorit vreodată. Această declarație parcă ar fi fost o acuzație la adresa lui Sarî Saltuk Baba, dacă ne gândim la viața dervișilor care se puteau căsători.

Aceste declarații l-au pus în cumpănă pe Sultan. Se pune întrebarea: dacă sultanul ar fi știut înainte de a ajunge la Babadag aceste informații defăimătoare la adresa lui Sarî Saltuk Baba oare i-ar mai fi vizitat mormântul? Nu avem nici o confirmare în acest sens. Dar dacă luăm în considerare vizita făcută de Sultanul Bayazid al II-lea și faptul că acest mormânt avea să devină loc de pelerinaj pentru toți sultanii care treceau în drumul lor prin acest loc, cu certitudine putem spune că avem în față un fenomen spiritual islamic devenit o tradiție pentru toți locuitorii locului. Credem că acele declarații făcute la adresa lui Sarî

Saltuk Baba de către Ebussu Efendi și evaluând situația politico-religioasă din vremea respectivă putem spune că ele sunt spuse într-o perioadă când între sunniți și cei de rit alevi apăruseră momente tensionate.

O alta variantă a atitudinii lui Ebussu Efendi ar putea fi vizavi de comunitatea creștină care începuse să-l venereze pe Sarî Saltuk Baba ca pe un sfânt al lor, numindu-l fie Sf.Nicolae, Sf. Gheorghe, Simion, Ilie, Spiridon sau Naum, fiind adoptat de non-musulmani ca pe o figură legendară în jurul căruia existau multe legende. Toate acestea arătau faima și admirația de care se bucura sfântul, atât din partea musulmanilor cât și a creștinilor. Afirmările lui Ebussu Efendi nu reprezintă opinia statului sau a societății perioadei respective, ele fiind doar afirmații personale, figura lui Sarî Saltuk Baba fiind, mai târziu, preluată și prezentată de Kemalpaşazade și Evliya Celebi într-o variantă mult mai apropiată de realitate și cu mult respect.

Este de remarcat faptul că secole întregi figura legendarului Sarî Saltuk Baba a continuat să trăiască în inimile poporului, să fie venerat cu toată pioșenia, să treacă toate barierele impuse de diferite dogme religioase, să treacă granițele și să fie un reazăm din care oamenii să-și tragă puterea de a rezista în fața multiplelor încercări ale vieții. Exemplu edificator sunt cele șapte sicrie duse în toate colțurile ținutului Rumeliei, Balcanilor și chiar ale Europei, în toate

găsindu-se trupul sfântului precum și locurile de venerație ridicate întru cinstirea memoriei lui Sarî Saltuk Baba. Se spune că la început aceste locuri de venerație și rugăciune ar fi fost șapte, apoi au crescut la douăsprezece, iar astăzi numărul lor este mult mai mare. Este greu să le precizezi numărul, deoarece oriunde vei merge te vei întâlni cu unul sau două morminte dedicate lui Sarî Saltuk Baba.

Hoca Ahmed Yesevî a fost un călugăr care a transmis haina monahală de la un învățăcel la altul până la Sarî Saltuk Baba. În perioada în care a trăit acesta ordinul beктаși încă nu luase ființă. Era doar o perioadă în care sufismul islamic turc își punea treptat-treptat amprenta. Odată cu înființarea și consolidarea Statului Otoman sistemul birocratic, administrativ și politic începe să se contureze. În fața celorlalte state adversare va trebui să devină unul puternic, iar puterea, pe vremea aceea, era bazată pe religie. Așa apar, la oraș, ordinul Mevlevi, iar la sate ordinul Bektași care adună în jurul lor mulți adepți. Aceste ordine vor da naștere și la disensiuni. Cunoscute sunt certurile, contradicțiile de idei dintre Sultanul Yavuz Selim și Șah Ismail care au împărțit populația între aleviți și sunniți. Contradicțiile ideologico-religioase dintre cele două grupări au îndepărtat pe cei din ordinul alevi care s-au retras risipindu-se și formând alte sub ordine precum cele alevi-bektași.

Cel care va reuși să organizeze confreria ce-i va purta numele a fost Hacı Bektaşî Veli, un lider spiritual respectat care a reușit să coaguleze în jurul lui mulțimea și să formeze alți lideri spirituali precum Sarî Saltuk Baba, Kizil Deli Sultan, Otman Baba și Gül Baba.

Cu toate acestea, dacă ne uităm la lucrarea lui Evliya Celebi, „Saltukname” tipărită la cererea lui Cem Sultan nu vom găsi nici cea mai mică consemnare sau măcar o impresie care să pomenească despre disensiunile dintre sunniți și aleviți. De asemenea, nu vom găsi nici o consemnare sau măcar un semn care să amintească că ar fi existat între Sarî Saltuk Baba și alte grupări religioase orice forma de discriminare sau luptă. Se opune acelor lideri spirituali care încearcă să scoată din discursurile lor numele copiilor lui Hz. Ali și să le înlocuiască cu nume precum Muaviye, Yezid și Mervan considerând că acest mod de abordare nu duce decât la dezbinarea credincioșilor.

În lucrarea „Saltukname” vom vedea că Sarî Saltuk Baba întrunește deopotrivă calitățile spirituale ale unui sunnit, cât și ale unui alevit. După mamă și tată se pare că rădăcinile celor două familii se întind până la Hz. Ali, iar calul pe care Sarî Saltuk Baba l-ar fi încălecat ar fi fost urmașul calului Akabil a lui Hz. Ali. Numai că acest cal fusese încălecat și de Profetul Muhammed, Hz. Ebubekir, Hz. Omer, Hz. Osman, Hz. Hasan, Hz. Huseyin și unchiul Profetului Muhammed, Hz. Abbas. Calul era nu numai puternic,

dar băga frica în dușmani doar la singura lui apariție. Hz. Ali aplica și respecta în luptă normele de război ale lui Aliyyu'l Murtaza. Nu ucidea pe cel ce se căia, nu-l urmărea pe cel ce fugea, și respecta inamicul. Doar după trei confruntări cu inamicul, acesta era ucis. Niciodată nu făcea primul pas în luptă. Ca un bun conducător al veteranilor de război știa să rabde, dar cu fermitate mergea singur împotriva dușmanului. Cu toiagul lui Hz. Ebubekir, ca și Hz. Moise, putea despica apele, cu sigiliul lui Hz. Omer lovea pământul din care ieșeau sunete asurzitoare, cu biciul lui Hz. Osman lovea calul care zbură peste munți și văi cu viteza gândului.

După ieșirea Balcanilor de sub administrația Imperiului Otoman, mai apoi ca urmare a instaurării perioadei comuniste, în unele țări din această zonă s-a dus o propagandă anti-turcă și anti-musulmană, iar Sarî Saltuk Baba a intrat iar într-un con de umbră. În multe locuri, mormintele, mausoleele și locurile de închinăciune dedicate acestuia au fost distruse sau arse, iar altele atribuite unui sfânt creștin. Fundațiile ce-i purtau numele au fost închise, iar documentele confiscate și arse. Atitudinea reprezentanților oficiali ai Republicii Turcia față de aceste aspecte xenofobe din țările respective a făcut ca figura legendarului Sarî Saltuk Baba să reînvie și să fie mai mult venerată de către etnicii turci. Fie în Balcani, fie în Anatolia, descendenți din familiile alevi și beктаși au continuat

să trăiască din plin modelul de viață și filosofia lui Sarî Saltuk Baba. Spiritul lui Sarî Saltuk Baba și sentimentul protector al acestuia au continuat să fie vii în sufletele turcilor, bosniacilor și albanezilor musulmani din Balcani.

Începând cu anul 1990, personalitatea lui Sarî Saltuk Baba a început din nou să fie cercetată de mediul academic din Turcia și din Balcani. Mai întâi, prof. Dr. Haluk Şukru Akalin, mai apoi prof. Dr. Necati Demir și Doc. Dr. Mehmet Dursun Erdem au reluat studiul și publicarea lucrării „Saltukname”, moment în care cititorul s-a reîntâlnit cu acest personaj misterios și mistic totodată. Studiile și cercetările făcute în jurul acestei lucrări, cât și alte studii privind imaginea lui Sarî Saltuk Baba a trezit în sufletul Prof. Dr. Ahmed Yaşar Ocak interesul pentru revizuirea științifică a acestor publicații și o abordare din perspectiva prezentului considerându-le foarte importante pentru momentul actual. Pentru comunitatea alevi-bektaşi această cercetare și revizuire permite ca această comunitate să-și găsească identitatea reală, chiar dacă ea se face cu pași mici în prezent. Revizuirea filozofiei lui Sarî Saltuk Baba prin prisma actuală a timpului va permite mult mai ușor înțelegerea valorilor spirituale și patrimoniale regionale din Balcani și Europa de Est, facilitându-se astfel accesul mult mai ușor spre înțelegerea și acceptarea celuilalt.

În anul 2007, în prezența Prim-ministrului Republicii Turcia, Recep Tayyip Erdogan și a ministrului de Stat, Said Yazicioglu, precum și a unui grup de oficiali turci și români și localnici din Babadag, a fost redat etnicilor musulmani și românilor mormântul lui Sarî Saltuk Baba. Rugăciunile făcute au punctat începutul unei noi ere. Mormântul lui Sarî Saltuk Baba a fost reparat la inițiativa și sprijinul unor cetățeni inimoși și a Agenției de Dezvoltare Economică Turcă TIKA din Turcia.

Acestei inițiative și altora la nivel guvernamental s-a alăturat și Fundația UKID (Fundație de Dezvoltare și Cooperare Internațională) care a început o mișcare culturală la nivel academic de promovare a acestei figuri de frunte din Balcani. Întâlnirile internaționale, lansările de carte, simpozioanele, colocviile, paneluri și conferințe internaționale, proiecte de cercetare au ca scop să scoată în evidență o figură emblematică atât pentru panteonul musulman cât și pentru cel creștin, figură care amintește rolul acestuia în stabilitatea, pacea și liniștea țărilor din Balcani. Sunt de remarcat colaborările pe care UKID, susținut de TIKA și la fel de Institutul Yunus Emre realizează o serie de proiecte comune pe această temă cu oamenii de cultură, academicieni și cercetători din România și Turcia care efectuează muncă de cercetare și documentare în vederea prezentării aceste figuri legendare în lumina

adevărului. Putem spune că din acest moment Sarî Saltuk Baba va intra în conștiința oamenilor și va fi ușor de înțeles de publicul larg nevoia de păstrare și continuitate a valorilor spirituale universale. Evenimentele actuale arată necesitatea de a căuta asemenea figuri luminoase pline de harul liniștii și a păcii pentru ca prin ei să readucem pacea și liniștea printre oameni, indiferent de religii, credințe, culoare, limbă și origini etnice.

VIII

MESAJUL LUI SARÎ SALTUK ÎN LUMEA DE AZI

Așa cum nu avem informații certe asupra vieții lui Sarî Saltuk Baba, tot așa nu ne putem pronunța cu exactitate asupra modului de gândire filosofică al acestuia, deoarece, repet, informațiile pe care le deținem până în prezent sunt insuficiente. Dacă filosofia, modul de viață și sentimentele multor derviși ai vremurilor respective ne sunt furnizate prin poemele și lucrările lor literare, nu putem spune același lucru și despre Sarî Saltuk Baba. Bine, dar cum putem totuși să facem o apreciere și să-i structurăm într-un fel filosofia și viața sa identitară? În acest sens sunt două modalități: prima - filosofia, modul de viață și gândire al discipolilor lui Ahmed Yesevî, din care face și el parte; a doua - informațiile pe care ni le pune la dispoziție lucrarea „Saltukname”. Ambele modalități ne ajută să-l cunoaștem mai bine pe Sarî Saltuk Baba, să-i vedem principiile de viață și gândire care au influențat și continuă să influențeze cu lumina lui viitorul umanității.

Așa cum am arătat și în capitolele anterioare, Hoca Ahmed Yesevî, prin întregul său sistem și principii filozofice privind existența umană, precum

și modul de aplicare al acestora, a influențat toate popoarele de origine turcică, în special.

În acest cadru trebuie evaluate ideile și mesajul pe care le-a transmis Sarî Saltuk Baba, un remarcabil discipol al învățăturilor lui Hoca Ahmed Yesevî.

În ceea ce privește „Saltukname”, aceasta este o lucrare epică care, pe lângă faptul că adună în ea descrieri epopeice, limbajul, chiar modificat uneori, transmis din generație în generație, păstrează nealterată ideea de bază, o povestire detaliată a călătoriilor sale care adună însemnări despre istorie, geografie, arhitectură, biologie, muzică, lingvistică, medicină, folclor, etnografie, obiceiurile culturale și sociale, gastronomie, oameni și locuri și tot felul de întâmplări prin care autorul trece.

Dacă cercetătorii, excluzând aspectul aventuros al cărții, ar încerca să înțeleagă mesajul lucrării, ar descoperi multe din enigmele vremii.

Așa s-ar putea ușura, poate, înțelegerea ideilor și a mesajului pe care Sarî Saltuk Baba a încercat să-l transmită omenirii. De aceea, pentru înțelegerea lor trebuie citit și interpretat într-un mod obiectiv și comparat cu condițiile de viață prezente. Perioada în care a trăit și a luptat Sarî Saltuk Baba este o perioadă de confruntări și transformări pentru toate comunitățile de origine turcă răspândite din Asia Centrală până în Balcani, o perioadă în care încep reînnoirile și remodelările religioase în tot acest

spațiu geografic; este perioada când aceste comunități, din cauza cruciadelor și a invaziilor mongole, sunt în căutare de adăpost, de siguranță a vieții cotidiene, de hrană și liniște spirituală; este perioada când sunt în căutare de lideri spirituali cu convingeri puternice care să le asigure existența și identitatea.

Perioada în care s-a scris „Saltukname” este perioada înfloritoare a mai multor civilizații și culturi. Este perioada când religiile monoteiste încep să-și extindă convingerile religioase în contextul unor noi perspective. Ei, bine, în această perioadă conceptul de suveranitate, dreptate, de pace, de încredere și de liniște pe care İla'yi Kelimetullah și Kizil Elma le transmit devine esența ideală a modelului de conviețuire în cadrul „societății statului turc”.

Este perioada când comunitățile din Balcani așteptau un salvator cu puteri extraordinare, atât fizice cât și spirituale, iar acesta nu a întârziat să apară. Acesta a fost Sarî Saltuk Baba. Se spune că Hoca Ahmed Yesevî l-ar fi ales să fie trimis în „țara unde domnesc șapte împărați” și să „ucidă dragonul care făcea rău oamenilor” de acolo.

Atunci când Ebu'l Hayr Rûmî începuse să strângă legendele și întâmplările legate de Sarî Saltuk Dede și de perioada în care acesta trăise, cu siguranță avusese în obiectiv să le transmită și urmașilor. Probabil că Sarî Saltuk Baba a cutreierat spații

geografice necunoscute, a luptat cu duşmani necunoscuți, a sărit de fiecare dată în apărarea celor lipsiți de apărare ajutându-i necondiționat, s-a întâlnit cu mari demnitari de stat și lideri religioși, a stat cu ei la masă. Este perioada când Statul Otoman se încheagă și toate aceste acțiuni se combină armonios cu idealurile noului stat. Sunt stipulate și încurajate ideile fundamentale ale statului. Pentru o clipă, modul de exprimare al lui Sarî Saltuk Baba ne scoate în față un al doilea Şeyh Edebâli. Iată un exemplu:

Pe când Osman Bey era tânăr s-a dus la Sarî Saltuk Baba, căzându-i la picioare. Acesta l-a sărutat pe creștet și, bucuros, i-a ridicat privirea, i-a sărutat ochii și i-a grăit astfel: „ - Fiule, Dumnezeu ți-a dăruit ție și urmașilor tăi fericire, împărăție și măreție. Să nu vă depărtați niciodată de credința voastră. Să fiți drepti și justitari. Fugiți de blestemele celor săraci. Ca să nu fiți blestemați la rândul vostru de cei oropsiți! Nu oropsiți poporul, nu vă depărtați de calea adevăratei credințe. Fiți morali în conduită. Nu vă abateți nicio clipă de la cuvintele Profetului nostru. Urmați drumul drept. Faceți acte de caritate. Dați-le speranță celor necăjiți. Nu fiți cruzi și nedrepti.

Una dintre urechile voastre să fie mereu aplecată spre popor ca să le puteți auzi mereu păsurile. Nu fiți nepăsători. Las cu limbă de moarte să aveți în atenția voastră mereu, în special, judecătorii,

guvernatorii și conducătorii de beilicuri. Să fie dreți și cinstiți. Să deții bogății ca poporul să fie legat de tine. Pe cei ce iau mită și camătă să-i pedepsești aspru. Pe cei necredincioși nu-i cinsti, dar nici nu-i asupri. Să nu te încrezi în vorbele lor lingușitoare față de Islam. Să nu faci niciodată afaceri nelegale.”

Acest sfat dat lui Osman Bey este valabil universal și pentru zilele noastre. În el sunt menționate toate calitățile pe care trebuie să le aibă un conducător de stat, ca el să prospere. Prin cuvintele lui Sarî Saltuk Baba se înțelege că statul este poporul, că fiecare conducător de stat este pus în slujba lui, respinge și discreditează, într-un cuvânt, sistemul de funcționare machiavellic al statelor creștine din Europa acelor vremuri. Făcând o analiză scurtă al sfatului dat de Sarî Saltuk Baba observăm înșirate atributele unei societăți adevărate și puternice; nedreptatea, asuprirea, mita sunt plăgile unei boli sociale ce trebuie eliminate; verificarea permanentă a guvernanților și înalților funcționari de stat, ca să nu-și depășească atribuțiile de conducere și respectarea valorilor universale ale justiției sunt de necontestat.

Toate aceste atribute ale statului sunt, de fapt, valorile fundamentale ale Islamului, valori care duc la o conviețuire pașnică, fericită și de pace, sunt principalele criterii pe care Profetul Muhammed le-a expus în cuvântările lui într-un limbaj frumos și

simplu, depășind limbajul diplomatic, subliniind astfel relația cu cei de altă credință.

Sfatul adresat lui Osman Bey, fondatorul Statului Otoman nu reprezintă decât rezumatul concepției despre civilizație. Statul Otoman fondat pe o civilizație Turco-Islamică s-a condus mereu după aceste principii oriunde și-a extins puterea, prin oamenii luminați ai vremurilor. În mesaj descoperim sistemul după care s-au condus Ahmed Yesevî'yi, Hacı Bektaşî Velî'yi, Mevlâna'yi, Yunus Emre'yi, Hacı Bayram-i Velî'yi, descoperim misticismul islamic după care s-au condus acești sufiști acolo unde au poposit. Prin comportamentul lor au încercat să arate celor din jur valorile misticismului islamic dăruit de Allah omenirii: dreptate, egalitate, conviețuire pașnică și pe care turcii în cuceririle lor le-au respectat.

Sarî Saltuk Baba, apărător și propovăduitor al acestor idei, a fost mereu împotriva celor care au încercat să dezechilibreze societatea, să instaureze anarhia și tirania, condamându-i cu vehemență: „Orice persoană, fie el și musulman, care a torturat un om, este considerată criminal și trebuie pedepsită aspru. Cei care calomniază, spun minciuni și persecută sunt săraci cu duhul. Pe aceștia flăcările iadului îi vor înghiți. Nu lăsați ca trupurile lor să cutureiere pământul. Ei sunt dușmanii credincioșilor și ai lui Allah.”

În multe paragrafe din „Saltukname” descoperim măiestria unui limbaj și atitudinea demnă de un lider spiritual, dar acerbă împotriva celor răi.

Într-un capitol din lucrare întâlnim inserat următorul paragraf: „Seyyid tăia nasul și urechile celor care comiteau sperjur, iar pe cei care luau mită, camătă și erau cruzi cu cei din preajma lor aducând astfel prejudicii credinței Islamice, îi certa crunt. Judecata lui Seyyid era așa de dreaptă încât în vremea lui dacă cineva ar fi pierdut pe drum vreun obiect l-ar fi putut găsi chiar și după trei zile. De frica lui Seyyid nimeni nu cuteza să fie corupt. Dacă cumva proprietarul obiectului pierdut nu apărea în cele trei zile, acesta era dus la visteria ținutului sau oferit unui sărac.

Nimeni nu avea înclinare spre răutate sau însușirea unui obiect străin. Dacă cineva din comunitate ar fi săvârșit un astfel de păcat acesta era imediat înlăturat nu înainte de a-i fi ascultat mărturia. Fiecare om avea parte de judecată dreaptă. Nimeni nu încălca principiile religioase. Cei cinstiți și cu inima curată erau promovați în funcții înalte de unde urmăreau cum sunt respectate dogmele și principiile religioase. Pe cei care nu-și făceau rugăciunea îi învăța cum să se roage. Seyyid, un om profund religios, îi pedepsea aspru pe cei care nu se conformau percepțelor religioase ale Islamului.”

Fie că vom face referiri la consemnările făcute în lucrarea „Saltukname” sau la însemnările altora, vom

observa mereu două aspecte ale comportamentului său care se întrepătrund: aspru și fără compromisuri față de cei ce fac rău; mereu blând și gata să sară în ajutorul celor săraci și buni. De asemenea, observăm o judecată obiectivă: „Dacă vrei să nu fiți distruși, nu asupriți. Evitați să fiți judecați de cei oropsiți.”

În timpul inspecțiilor era întotdeauna de partea celui sărac și îi lua apărarea când acesta se plânga de cruzimea unui bogătan, guvernator sau regent. Oamenii erau recunoscători și mulțumiți. Era la fel de drept și justițiar atât față de musulmani cât și față de cei nemusulmani. Proteja pe cei orfani, săraci, umili și îi ajuta cu bunuri confiscate de la cei bogăți. Supranumit Sultan al Săracilor, acest învățat de prestigiu, Sari Saltuk Baba, nu rămânea legat mereu de viața cotidiană. Pentru o lume mai bună și fericită acesta se desprindea trecând în lumea metafizică de unde cerea și primea sprijin. În scrierile lui Ebu'l Hayr Rûmî întâlnim următorul fragment: „Avea o mare cinste și onoare chiar și în rândul djinilor. De multe ori era consultat și i se cerea sprijinul. De fiecare dată au existat sfinți care, la nevoie, în situații extreme, au sărit în ajutorul acestor spirite, iar aceștia, la rândul lor, în ajutorul oamenilor. În vremuri tulburi, Djini (spirite, duhuri) veneau cu rapiditatea îngerului Hizâr (îngerul care conduce oamenii spre lumea veșnică) și îi ajută.”

Unora li se atribuiau, din partea lui Allah, anumite însușiri și puteri miraculoase și forțe supranaturale precum: prorocirea viitorului, trecerea dintr-un corp în altul, puteau să despice apele și mările și să treacă prin ele, să lupte cu spiritele malefice și cu dragonii, capacitatea de a vindeca pe cei bolnavi, puterea de a urca și transforma norii în covoraș de rugăciune cu ajutorul căruia se puteau deplasa dintr-un loc în altul, capacitatea de a trece dintr-un plan fizic într-unul metafizic, iată câteva însușiri cu care erau înzestrate aceste persoane considerate sfinte, însușiri pe care aceștia puteau să le folosească în vederea stabilirii unui echilibru social și uman. În multe locuri din „Saltukname” este stipulată egalitatea însușirilor tuturor persoanelor ajunse la grad de sfințenie.

„Gurbuz Veli favoriza pe fiecare în parte în mod egal. Chiar și cei necredincioși veneau la Sayyid, numindu-l cu apelativul de „baba” și îi aduceau ofrande. Credeau în sfințenia acestuia. Sayyid era un derviș venerat de toți oamenii. Se îmbrăca modest într-o dimie sărăcăcioasă. Fiecare derviș avea același schit și se închinau permanent. Sayyid Baba pornea de multe ori să colinde ținuturile de la Dunăre. Se întâlnea cu alți derviși la fel de pioși ca și el precum și cu oamenii locurilor cu care dialoga mult. Celor fără frică de Dumnezeu le era frică de el. Mulți tremurau la numele lui, dar nu era pomenit cu răutate. Era

renumit pentru miracolele și minunile sale. Nu-i plăcea războaiele, dar era alături de veteranii întorși din războiul sfânt. Multe și diferite popoare îl vizitau în drumul lor spre Kaaba și nu plecau fără să-i primească binecuvântarea spusă cu glas plăcut și dumnezeiesc.”

Prin urmare, el reușise cu caracteristica comună tuturor dervișilor adepți ai învățăturii lui Hoca Ahmed Yesevî, să fie acceptat și adoptat de toată lumea.

Sari Saltuk Baba devenise un simbol prin sfințenia cu care fusese dăruit de Allah pentru binele oamenilor și niciodată nu a renunțat să facă sau să lupte împotriva răului.

În această idee îi încuraja și pe ceilalți spunându-le:

„ - Fiule, sper să-mi urmezi sfaturile cu sfințenie. Trăiește în dreptate și adevăr. Ai grijă ca oamenii să trăiască liniștiți. Nu mânca din ceea ce nu-ți aparține. Să nu nedreptățești pe nimeni. Nu vărsa sânge nevinovat. Nu lăsa să piară ceea ce ai moștenit. Nu te lăuda cu averea și proprietatea voastră. Nu lăuda tirania și intriga. Iubește-l pe cel înțelept și pe cei pioși. Respectă și sfințește-ți credința. Dă importanță științei. Fii fără milă față de ipocriții din ordinul Rafizîye și Haricîye.”

Acorda o mare atenție celor se opuneau cu vehemență grupurilor de eretici Haricî și Rafizî care se infiltrau printre credincioșii musulmani și cu o

ipocrizie ieșită din comun încercau să-i instige și să-i răzvrătească până la vărsare de sânge, „intriga” fiind considerată în Coran „mai rea decât o crimă”. Pe de altă parte, căuta un sistem de valori favorabile unei vieți liniștite: „Fă mereu bine. Chiar și porcului dacă-i faci un bine vei fi răsplătit, iar bunătatea ta, cu siguranță, ți se va înapoia. Fă bine. Aruncă-l în apă și vei vedea cum apa va curge-napoi. Fii sigur că-n zi de cumpănă și primejdie îți va ieși înainte. În lume binele e ca sarea în bucate. Cel ce va urmări mereu să dăruiască pâine și sare va fi un om vrednic de laudă. Cel care nu va ține cont de aceste elemente este un laș, un bastard, dar la timpul potrivit și acesta va găsi drumul drept. Nu uita să plătești totul cu binele. Aceasta este datoria fiecărei persoane”, spunea acesta.

Ura războiul, dar nu ignora să ceară respectarea regulilor lui: „Apără-te ucigând pe cel ce trage sabia asupra ta. Noi nu te vom ucide dacă tu nu vei deschide război asupra noastră” erau principiile sale continuate cu următoarele: „Să nu omorâți pe cei de altă religie, pe preoți, bolnavi și civili musulmani căci veți fi pătați cu sânge. Iertați-l pe cel ce se va preda fără să lupte. Altfel, vă veți păta de sânge și veți fi aspru pedepsiți când veți ajunge la judecata de apoi”, spunea el.

Când privim lumea și oamenii din jurul nostru ne dăm seama mai bine de valoarea acestui mesaj al lui Sarî Saltuk Baba.

De atunci, iată, a trecut un interval de 750 de ani. Societățile s-au schimbat, civilizația, tehnologia, știința și arta au progresat, relațiile dintre oameni și state au căpătat o nouă haină care a influențat evoluția omului, dar involuntar a dus la pierderea sufletului. De aceea, poate se simte nevoia existenței unor personalități spirituale precum a fost Sarî Saltuk Baba. Trăim într-o lume în care grupuri de interese acționează militar, despotice, fără milă, asupra oamenilor neajutorați. Observăm cum se încearcă intuitiv să se aplice măsuri pe termen lung sau scurt, potrivit intereselor lor, fără ca acei oameni lipsiți de un trai decent să simtă primejdia. Pe scurt, există azi un război ascuns care duce la pierderea valorilor sociale, umane și spirituale. Pe plan internațional, promisiunile și înțelegerile semnate privind protecția dreptului comunitar, siguranța vieții, libertatea de gândire și exprimare, libertatea de religie și credință, onoare și castitate, protecția drepturilor omului rămân doar pe hârtie, deoarece masele de oameni sunt în continuare oprite, disperate, neajutorate în așteptarea unei vieți mai bune. În aceste clipe când „răul” își face prezența necruțată în multe locuri ale lumii se simte nevoia tot mai acerbă a unui salvator care să-i scoată din ghearele distructive ale răului și acest salvator nu poate fi decât un lider spiritual asemenea lui Sarî Saltuk Baba, care sublinia mereu: „Să te opui tiraniei, să fii alături de cel asuprit, să-ți

arăți puterea în fața celor ce-ți vor răul, să te opui și să lupți împotriva despotismului, opresiunilor și represiunilor, împotriva vărsării de sânge, exploatării, disprețului și umilinței la care este supus poporul tău”.

Numai pe baza acestor principii se poate construi o societate unită în care oamenii pot trăi fără frică, siguri pe viața lor materială și spirituală, cu drepturile, libertățile și convingerile lor intacte indiferent de limbă, identitate etnică și religioasă, culoare, sex și vârstă.

Deși astăzi statul și societatea modernă au devenit mai complicate și mai complexe fără îndoială, principiile lui Sarî Saltuk Baba rămân valabile și esențiale atât pentru timpul prezent cât și pentru viitor.

Este clar că, aplicate în viața de zi cu zi și în societate, folosite în scopul protejării celor săraci și nevoiași, vor oferi o protecție socială în fața acelor înalți funcționari ai statului și a politicienilor corupți. Luând exemplul regulilor pe care însuși Profetul nostru le-a aplicat, vor fi soluționate cele mai multe probleme. De aceea, Sarî Saltuk Baba rămâne un exemplu minunat în privința unei toleranțe reciproce exemplare chiar la nivel mondial, nu numai european.

Nu dorea decât să-i vadă pe oameni pătrunși de evlavie, cinstiți, muncitori, puternici și săritori la nevoile celor din jurul lor. Nu aștepta sprijin din partea nimănui. Pentru el conta omul cu toate

calitățile și defectele sale. Aprecia pe cei cu un comportament distins. Era împotriva lingușitorilor. În concepția sa, un om nu putea fi sclavul altui om. În concepția lui, drumul spre Rai era oferit doar martirilor. De aceea, omul trebuie să combată și să stârpească răul și răutatea. Singura dorință a lui Sarî Saltuk Baba era să salveze și să recupereze pe cei rătăciți aducându-i pe calea cea dreaptă a Islamului. Atunci când facem o analiză a cunoștințelor sale de teologie, știință, a modului de viață și al faptelor sale le luăm ca un tot unitar. Considera știința cheia cunoașterii ce deschide poarta lumii și a lumii de apoi, motiv pentru care discursurile sale se învârtteau în jurul acestui punct. Când în predicile sale Mevlana spunea învățăceilor și celor prezenți: „Voi, locuitori ai orașului Konya, pocăiți-vă! Faceți fapte bune, veniți la rugăciune când auziți chemarea muezinului, fiți preocupați de știință și cunoaștere. Acestea sunt căile care vă vor îndepărta de zbuliumul sufletesc, de mustrarea de conștiință și de judecata de apoi”, el nu făcea decât să-i îndrume spre învățătură, cunoaștere, știință și credință, esența existenței umane. Important este ca știința cunoașterii să fie deținută de cei cinstiți și folosită în mod util: „Știința cunoașterii seamănă cu ploaia de aprilie. Numai dacă o picătură curată de ploaie ar fi sorbită de om, aceasta se poate transforma într-o piatră prețioasă, dar dacă ar ajunge în gura șarpelui, ea se va transforma în otravă, răspândind

peste tot persecuția, răutatea, corupția și depravarea. În gura unui om cinstit ea poate deveni arma științei și a credinței.”

Interesantă este și poziția față de oamenii de știință: „Ei au aflat că la porunca lui Dumnezeu îngerii vin în sprijinul oamenilor de știință, în ajutorul celor săraci, năpăstuiți și fără de păcat. Și atunci, înțelegând greșeala lor, domnitorii au venit, au sărutat respectuos mâna acestor învățați cerându-le iertarea. Au înțeles că preacredinciosul Muhammed este cel mai bun dintre toți oamenii, iar învățații sunt cei mai îndreptățiți să-i conducă pe calea credinței. Acesta este rolul lor. Armele și războaiele sunt treaba domnitorilor. Cei asupriți se luptă cu cei cruzi. Cu mâhnire și lacrimi în ochi se roagă implorând ajutor.”

Se știe că Sarî Saltuk Baba era cunoscător a șaptezeci și două de limbi. Acest lucru i-a dat posibilitatea să discute cu toate popoarele cu care a venit în contact, de la oameni simpli, la dregători și lideri religioși ai altor religii, să-și expună ideile, să participe la dezbateri făcând pe interlocutori să vadă realitatea și adevărul. Deși posedea puterea miracolului, Sarî Saltuk Baba nu a stat niciodată departe de știință, de învățatură, acumulând mereu noi cunoștințe.

Istoria Balcanilor a fost în mod constant frământată de multiple evenimente. Fie că privim din Asia spre Europa sau invers, din Europa spre Asia,

vom vedea că această zonă geografică a fost un nod de tranzit între cele două continente. Mai întâi a stat la intersecția trecerii romanilor și barbarilor, după care a devenit intersecția celor două religii monoteiste majore, Islamul și Creștinismul. Condițiile geografice, atacurile externe au forțat multe comunități să se retragă între ziduri înalte unde să-și protejeze cultura și identitatea, exemplu fiind cei din regiunea Caucazului, creuzetul formării multor națiuni. Este perioada în care se intersectează conflictele armate ale cruciaților, bizantinilor, mongolilor, slavilor, unii pentru a-și apăra identitatea națională, alții pentru a-și apăra credința. Este momentul plin de frământări și ciocniri de idei religioase între diferite sisteme de religii. Într-o asemenea imagine și comportament în care fiecare încearcă să-și impună supremația culturală, națională și religioasă figura lui Sarî Saltuk Baba promovează și caută să implementeze modelul conviețuirii pașnice. Încearcă să-i învețe, caracteristic turcului, cum să fuzioneze populația nou venită cu cea băștinașă, cum să comunice și cum să-și respecte religiile unii față de ceilalți. Prin acest comportament, Sarî Saltuk Baba nu încerca decât să arate și să facă cunoscut idealul dreptății lui Allah, idealul caracteristic oricărui musulman.

Sarî Saltuk Baba, care mai venise prin părțile Balcanilor și studiasse cu atenție populația de religie creștină, ca și sectele creștine, observase că o anumită

sectă creștină, a bogomililor, utiliza multe elemente islamice, ceea ce i-a ușurat munca de convertire. Dacă nu ar fi reușit să așeze temelia unei bune conviețuiri de pace, frățietate, prietenie, solidaritate și cooperare reciprocă, în respectul față de toate religiile și libertate de credință, Sarî Saltuk Baba n-ar mai fi fost respectat și apreciat după atâția ani. După moartea lui Sarî Saltuk Baba, o parte dintre adepții lui s-a întors în Anatolia, iar o parte a rămas mai departe în Balcani, unii dintre ei trecând la creștinism. Cu toate acestea, cei mulți din tribul lui, după o scurtă perioadă de retragere, au revenit și s-au dezvoltat din nou precum sămânța care dă roade bune.

Civilizația Imperiului Otoman s-a clădit pe concepțiile acestor mari filozofi, arhitecți spirituali ai Anatóliei, precum Hacı Bektaşî Velî, Hacı Bayramî Velî, Mevlânâ Celâleddîni Rûmî, Yunus Emre și Sarî Saltuk Baba. Aruncând o privire asupra lumii actuale, observăm conturându-se un proiect nou pentru istoria civilizației umane, „autodepășirea”. Auto-depășirea sau depășirea de sine, fără a se depărta de valorile sale fundamentale, încearcă să adune pe celelalte valori umane, culturale și spirituale într-un singur creuzet spre a le topi. Aceasta înseamnă, de fapt, globalizare culturală și spirituală. Acest lucru nu poate fi realizat decât de persoane cu chemare spirituală care să poată aduna toate valorile umane și materiale într-un singur creuzet unde să germineze și să dea lăstarele unei noi

civilizații cu valori umane superioare. E bine sau nu, vom vedea!

În acest caz, doar unii ca Sarî Saltuk Baba sau Ahmed Yesevî, cu puterea dată de divinitate, ar putea, prin generozitatea lor specifică, prin spiritualitatea lor înaltă, să înlocuiască răutatea, lăcomia, lipsa de scrupule, ignoranța, cruzimea, acest inamic comun al omenirii, cu iubirea față de aproape, bunăvoință, curaj, bunătate, bunăvoință, întrajutorare, cunoaștere, generozitate, adevăratele valori umane. Ca să înțelegem prezentul, nu putem ignora situația existentă în această zonă a Balcanilor de acum șase-șapte secole în urmă. Nu trebuie să uităm evoluțiile politice ce au avut loc în acest perimetru geografic după retragerea Imperiului Otoman din zonă, haosul instalat, apariția ideilor socialiste în multe țări din zonă, supunerea guvernelor în fața unui nou sistem și impunerea forțată a formării unui tip nou de om, punându-se astfel bazele sistemului materialist-capitalist, un sistem profitabil pentru a-i exploata pe cei mulți în numele apărării drepturilor și libertăților omului, garantându-i acestuia „o viață liniștită, pașnică, confortabilă”, dar și lipsită de valori spirituale autentice. Dacă în ciuda acestor frământări în care comunitățile din Balcani a fost pusă de multe ori să se privească ca dușmani unele față de altele și chiar să acționeze în acest mod, iar creierul și inima au fost încătușate, împingând lumea spre un sistem al

nonvalorilor, dar reușind, în ciuda acestor vicisitudini, să rămână nealterate valorile culturale ale spiritualității umane în jurul căruia s-au adunat și au luptat cu toată credința pentru perpetuarea lor prin limbă, tradiție și religie, această minunată zestre a Balcanilor, se datorează în mare parte și principiilor implementate la vremea respectivă de către Sarî Saltuk Baba, principii care s-au întrepătruns dând naștere unui covor multicolor în care motivele precum omul, societatea, cultura, civilizația, pacea, înțelegerea au căpătat viață și strălucire. Sarî Saltuk Baba a arătat de fapt care sunt mijloacele prin care poți înfrânge războiul. Plin de sensibilitate și bunătate, acesta i-a îndemnat pe oameni înainte ca glasul mașinilor de război să-și facă prezența să folosească „sabia de lemn” deoarece numai cu ea, folosită într-un mod intransigent, se poate distruge răul și falsitatea și pacea poate să persiste.

Astăzi, mai mult ca oricând, este nevoie de comunicare, dialog, dezbateri, cunoaștere reciprocă, mijloace prin care putem atinge idealul de pace. Doar prin transfer de cunoștințe, de înțelegeri și idei putem bloca declanșarea conflictelor. Cunoscător al celor șaptezeci și două de limbi, lui Sarî Saltuk Baba i-a fost ușor să ajungă la inimile oamenilor și să le vorbească pe înțelesul lor, să le transmită mesajul unic al celor patru Cărți Divine, singura cale prin care omenirea ar putea fi binecuvântată de Allah, Dumnezeu, unicul

pilon acestui univers. Într-adevăr, elementele materiale necesare omului pentru prosperitatea lui se realizează prin intermediul științei, dar pentru a preîntâmpina efectele ei distrugătoare, omul va trebui să fie mereu prevăzător și să le folosească cu multă atenție și discernământ. Toate cunoștințele, virtutea, știința, voința, puterea și integritatea, așa numitul miracol divin dăruit de către Allah, trebuie administrat cu credință și inteligență. Dacă între diferitele comunități și oameni ar exista și s-ar așeza corect valorile sociale și culturale, sunt convins că s-ar ajunge la rezultate pozitive de neimaginat. Din acest motiv încercăm să prezentăm imaginea lui Sarî Saltuk Baba prin prisma modului și percepției sale de gândire despre lume și viață, care are la bază iubirea necondiționată față de divinitate și a relației de prietenie interumană. Respectarea binecuvântată a valorilor spirituale și culturale comune din Turcia, ca și din întreaga lume, constituie baza perpetuării societății umane. Dacă vom ține cont și vom analiza în mod obiectiv lucrarea „Saltukname”, privind viața, activitatea și personalitatea lui Sarî Saltuk Baba prin perspectiva actuală vom observa cât de actuale sunt principiile sale și cât de multă nevoie avem de ele:

„1. Să te încredințezi lui Allah, să nu-ți părăsești Profetul și să nu te abați de la dogmele credinței tale.

2. Să fii mereu corect și muncitor. Să evaluezi cu corectitudine fiecare moment din viața ta.

3. Să fii curajos. Să nu eziți să lupți pentru drepturile tale. Să nu te retragi atunci când trebuie să lupți împotriva răului, sau al celor care-ți vor răul. Să nu accepți să fii persecutat.

4. Să încurajezi știința, instrucția și educația.

5. Să fii plin de virtute.

6. Să iubești oamenii, să fii împotriva discriminărilor de orice fel, să fii plin de compasiune. Să nu te părăsească niciodată calitatea de generozitate și dăruire, de sprijinul celor neajutorați.

7. Să dai importanță relațiilor inter-comunitare din fiecare colț al lumii pentru realizarea interesului comun. Să cunoști fiecare problemă a fiecărui grup în parte indiferent de zona geografică în care trăiește și să-l ajuți în nevoile sale.

8. Să-i ajuți pe cei săraci pentru a depăși momentul; să pui accent pe solidaritatea socială.

9. Să iubești animalele, să protejezi natura și copacii.”

Toate aceste principii nu sunt decât obiective și elemente necesare pentru a ne reîntoarce la o bună conviețuire comună de pace și frățietate. Omenirea de azi pare să aibă nevoie de ele mai mult ca oricând.

Sarî Saltuk Baba rămâne un lider sufit, un personaj legendar, prestigiu pe care și-l dobândește încă din timpul vieții, un faimos gânditor turc, care propagă religia islamică, mai ales în Balcani. Este un erou al cărui nume are o puternică încărcătură

spirituală, fiind considerat un simbol al unității culturii turce, din Asia Centrală și până în Europa și care ne învață lecția fraternității. Odată cu cunoașterea filosofiei și a modului de viață al lui Sarî Saltuk Baba, cititorii vor putea realiza de fapt că interesele comune ale unei societăți constau în bunăstarea acesteia, iar aceasta nu poate fi realizată decât prin cunoașterea drumului care duce spre unicul Creator, indiferent de religie și de rasă.

Bibliografie

- Şükrü Halük Akalin, Ebu'l-Hayr-i Rûmî - Saltuknâme I-II-III, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1987.
- Şükrü Halük Akalin, „Ebül Hayr Rumî“, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, C: 10, s. 360.
- Franz Babinger, „Sarı Saltık Dede“ Mad., İslâm Ansiklopedisi, C: X, s. 220-221.
- Necati Demir-Mehmet Dursun Erdem, Saltuknâme I-II-III-IV, UKID Yayınları, İstanbul 2013.
- A. Yaşar Ocak, Sarı Saltık-Popüler İslâm'ın Balkanlar'daki Destanı Öncüsü, Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- M. Tayyib Okiç, „Sarı Saltık'a Ait Bir Fetva“, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, C: 1, S. 1, Ankara, 1952, s. 40-58.
- Bahaeddin Ögel, Türk Mitolojisi, I-II, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1993.
- Kemal Yüce, Saltuknâme'de Tarihi, Dini ve Efsanevi Unsurlar, Kültür Bakanlığı Yayınları. Ankara 1987.
- Doç. Dr. Gıyasettin Aytaş, I. Uluslararası Sarı Saltuk Buluşması, UKID Yayınları, İstanbul 2013.
- Ahmet Gürkan, İslâm, Kültürünün Garbı Medenileştirmesi, Akçağ Kitabevi, Ankara 1969.
- Komasyon, Yabancılara Göre Eski Türkler, Bedir Yayınevi, İstanbul, 1969.
- Nihâl Atsız, Âşıkpaşaoğlu Tarihi, Devlet Kitapları 1000 Temel Eser, Ankara 1970.
- Hoca Sadeddin Efendi, Tacüt-Tevarih I-II, (Hazırlayan: İsmet Parmaksızoğlu), Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı Kültür Yayınları, İstanbul 1974.

- Müneccimbaşı Ahmet Dede, Müneccimbaşı Tarihi I-II, Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul.
- Ahmed bin Mahmud, Selçuknâme, (Haz.: Prof. Dr. Erdoğan Merçil), Bilge Kültür Sanat, İstanbul 2011.
- Irene Melikoff, Hacı Bektaş Efsaneden Gerçeğe, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul 2004.
- Altay Surop Recepoğlu, Kosova'da Türk Kültürü veya Türkçe Düşünmek, Kültür Bakanlığı Türk Dünyası Edebiyatı, Ankara 2001.
- Coşkun Kökel, „Sarı Saltık ve Balkanlarda Alevî, Bektaşî Kültürü“, Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, 43. Sayı, s.1 17.
- Ismail Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi (6 Cilt), Türk Tarih Kurumu, Ankara 1982.
- Enver Ziya Karal, Osmanlı Tarihi (4 Cilt), Türk Tarih Kurumu, Ankara 1983.
- Ahmet Cevdet Paşa, Tarih-i Cevdet, Üçdal Neşriyat, İstanbul 1973.
- Yusuf Hamzaoğlu, Balkan Türklüğü I-II-III, Logos-A Yayınevi, Üsküp 2010.
- Corci Zeydan, İslam Medeniyeti Tarihi (5 Cilt), Üç Dal Neşriyat, İstanbul 1971.
- İbn Batuta, İbn Batuta Seyahatnâmesi'nden Seçmeler, (Haz.: İsmet Parmaksızoğlu), Devlet Kitapları 1000 Temel Eser, İstanbul 1971.
- Ziya Gökalp, Türk Medeniyeti Tarihi 1-2, Türk Kültür Yayını, İstanbul 1974.
- Auguste Bailly, Bizans Tarihi I-II, Tercüman Yayınları 1001 Temel Eser, İstanbul.
- A. Yakubovskiy, Altın Ordu ve Çöküşü, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1976.
- Evlîya Çelebi, Evlîya Çelebi Seyahatnâmesi (10 cilt), (Hazırlayan: Dr. Mümin Çevik), Üçdal Neşriyat, İstanbul 2011.
- Afet İnan, Tarih Üzerine İnceleme ve Makaleler, Akın Matbaası, Ankara, 1960.

- Tuncer Gülensoy, *Barbar Türkler*, Akçağ Yayınları, Ankara 2011.
- Zeki Velidi Togan, *Tarihde Usul*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1950.
- V.V. Barthold, *Orta Asya Türk Tarihi Hakkında Dersler*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1975.
- İsmâil Hâmi Dânişmend, *Garb Menba'larına Göre Eski Türk Seciyye ve Ahlakı*, İstanbul Kitabevi, İstanbul.
- Altay Köymen, *Tuğrul Bey ve Zamanı*, Kültür Bakanlığı Kültür Eserleri, İstanbul 1976.
- Mehmet Şeker, *Fetihlerle Anadolunun Türkleşmesi İslâm-laşması*, Ötüken Yayınevi, İstanbul 1973.
- Orhan Türkdoğan, *Türk Tarihinin Sosyolojisi, I*, Hasret Yayınları, Ankara.
- Ömer Lütfi Barkan, *Kolonizatör Türk Dervişleri*, Hamle Yayınları, İstanbul 1975.
- Mehmed Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Akçağ Yayınevi, İstanbul 2013.
- Osman Turan, *Türk Cihan Hakimiyeti Mefkuresi Tarihi*, Ötüken Neşriyat, 2013.

Glosar

bab-i muallâyi = „veniți de vă închinați”

Def = Semănă cu tamburina, numai că acesta este confecționat dintr-un cerc de lemn pe care s-a întins pielea unui animal, iar pe marginea cercului sunt atașate cinci sfere metalice, ce produc un sunet specific la atingerea tamburei cu degetele.

Ehli Sunnah = Persoana care se conformează ca viață și acțiune conform Profetului Muhamed

Fikih = drept canonic

Hasil = a produce roade, recoltă, concluzie

Kaf daği = muntele mitologic din Caucaz unde se crede că își are sălaș pasărea Phoenix, aproape inaccesibil

Kaknus = pasărea Phoenix

Kudüm = Un instrument format din două tobe mici, legate între ele, folosit în muzica clasică sau în cadrul ceremoniilor din mănăstiri, asemănătoare tobei cu marginile rotunjite în care se lovește cu două bețe.

kurban = sacrificiu animalier

Kütüb-i Sitte = Cartea care explica cele mai importante șase povestiri legate de viața Profetului Muhammed

mushafi şerif = Coranul scris în formă de carte

sapan = unealtă asemănătoare praștiei

Sunnah = Cuvinte explicative folosite de Profetul Muhammed

şeriat = legislație musulmană; jurisprudență islamică

tefekkür = gândire, rațiune, judecată

Tefsir = știința care se ocupa cu explicarea, comentarea și interpretarea Coranului

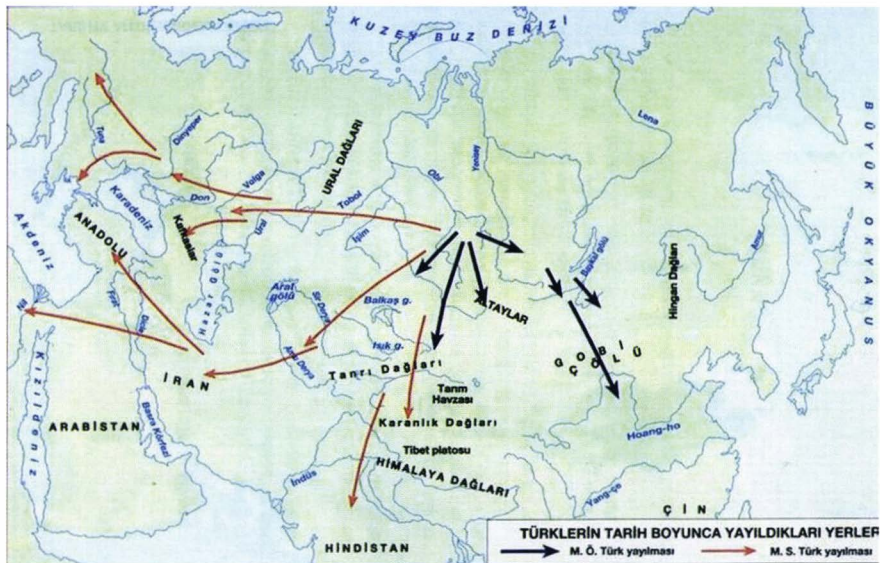
Tekke = mănăstire pentru derviși

„i'lây-i kelimetullah” = a glorifica Cuvântul lui Dumnezeu

Zaganos = pasăre răpitoare din familia vulturilor.

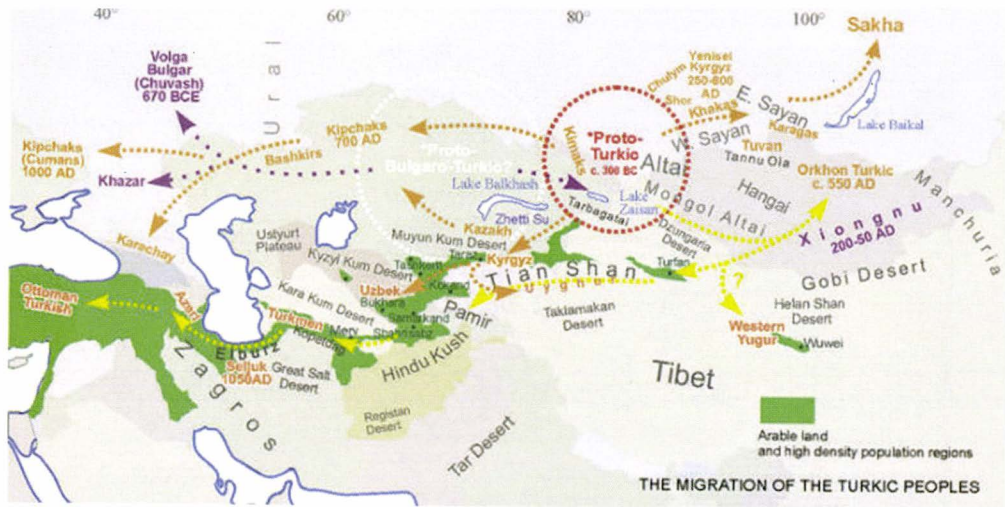
CUPRINS:

Către cititori (<i>Musa Serdar Celebi</i>)	7
Prefață (<i>Gülten Abdula-Nazare</i>)	11
Cuvânt introductiv (<i>A.G. Secară-Halibei</i>)	13
I. Hoca Ahmed Yesevî	17
II. Hacı Bektaşî Velî și întemeierea ordinului Bektaşî	23
III. Sarî Saltuk Baba – un personaj cu multiple ipostaze ...	29
IV. Sarî Saltuk Baba în „Saltukname”	39
V. Sabia de lemn și valoarea ei simbolică	47
VI. Evliya Celebi, „Seyahatname” (Cartea Călătoriilor) și Sarî Saltuk Baba	53
VII. Sarî Saltuk Baba în conștiința generațiilor moderne ..	67
VIII. Mesajul lui Sarî Saltuk în lumea de azi	79
Bibliografie	101
Glosar	105

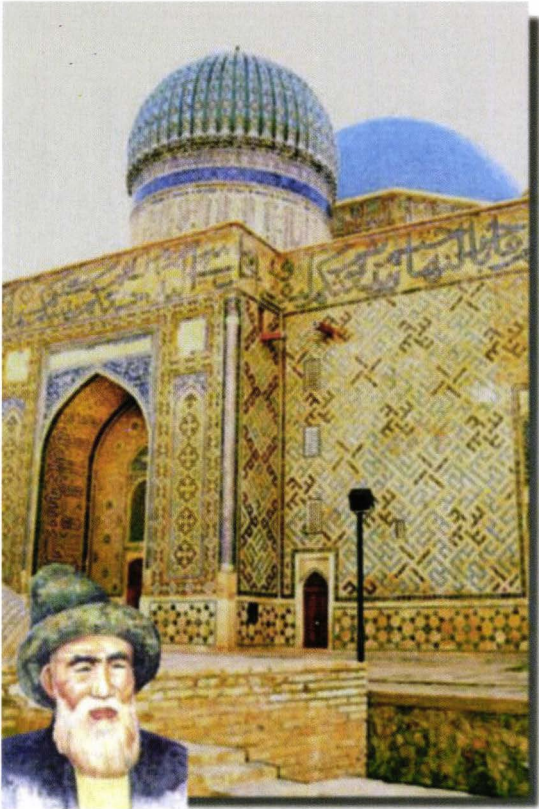

Directiile de migrație a triburilor turcice

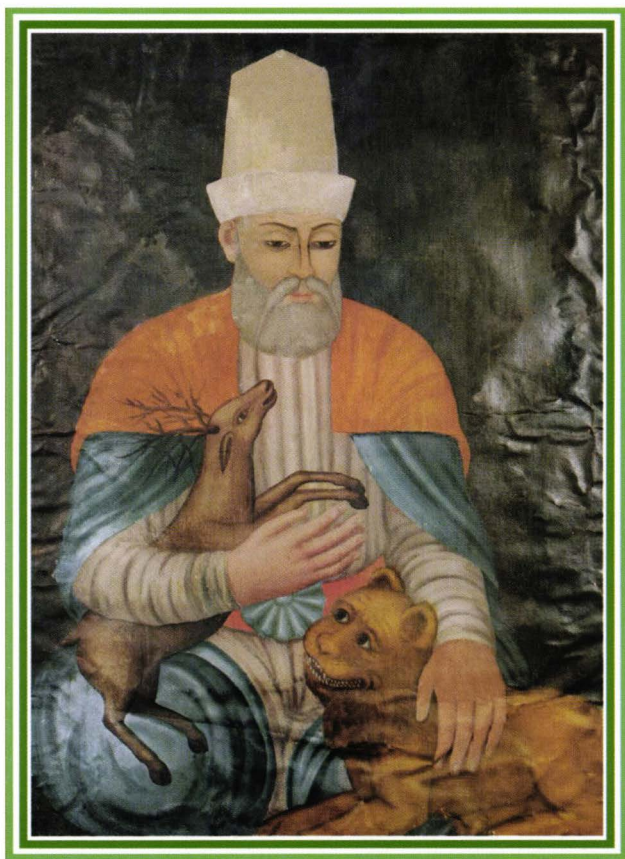
<https://biblioteca-digitala.ro> / <https://migl.ro>

Răspândirea triburilor turcice, sec IV i.e.n. - sec. XI e.n.

Turbeaua (mausoleul) lui Hoca Ahmed Yesevî,
construit de Tamerlan (azi în Kazahstan)

Hacı Bektaşî Velî

Turbeaua (mausoleul) lui Sarî Saltuk Baba din Babadag (în timpul reconstrucției)

Erkan Demirhan împreună cu doi muncitori în timpul lucrărilor de restaurare

Turbeaua (mausoleul) lui Sarî Saltuk Baba
din Babadag (după reconstrucție)

Interiorul mausoleului lui Sarî Saltuk Baba

Rugăciune în mausoleul lui Sarî Saltuk Baba

Muftiul Cultului Musulman din Romania, Murat Iusuf, Premierul Turciei, Recep Tayyip Erdogan, ministrul de Stat, Said Yazicioglu, Ambasadorul Turciei, Ahmet Rifat Okcun, deputatul UDTTMR, Aledin Amet, oameni de afaceri turci și membrii comunităților turcești din România și Balcani (Babadag, 2007)

Premierul Republicii Turcia, Recep Tayyip Erdogan
(actualmente Președintele Republicii Turcia),
inaugurând mausoleul lui Sari Saltuk Baba
din Babadag (26 octombrie 2007)

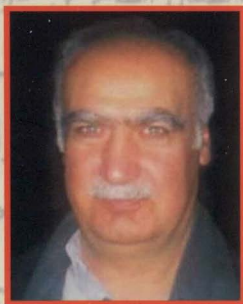

Premierul Republicii Turcia, Recep Tayyip Erdogan
(actualmente Președintele Republicii Turcia),
Ministrul de Stat, Said Yazicioglu
alături de frații Erkan și Ertan Demirhan
(Babadag, 26 octombrie 2007)

Publicarea acestei lucrări a fost posibilă datorită sprijinului material oferit de ***Asociația Oamenilor de Afaceri Turci din România (TIAD)*** și membrilor săi, domnii ***Ali Karaçayır*** și ***Sabit Daniş***.

Bu kitabın basımı ***Romanya Türk İş Adamları Derneği (TIAD)*** ve uyesi iş adamlarımız Sayın ***Ali Karaçayır*** ve ***Sabit Daniş*** ın katkıları ile gerçekleştirilmiştir.

Şefik Kantar
ziarist și scriitor

S-a născut în anul 1957 la Rize, zona Mării Negre a Turciei.

Debutul în jurnalism și l-a făcut în paginile ziarului Hasret (1975) din Ankara. Au urmat ziarele Genç Arkadaş și Millet. În anul 1979 îl găsim în Germania, unde continuă să scrie la ziarele Son Haber și Köln Postasi. Scoate ziarul İntertürk și realizează o serie de emisiuni în limba turcă în cadrul diferitelor canale de televiziune din Germania.

Ca scriitor se remarcă prin romanul „Çarmiha Gerilen Bebek” (Copii răstigniți) și volumul de publicistică „Allah'a Bir Ev Yapmak” (Ce înseamnă să faci o casă lui Allah).

ISBN 978-606-93763-9-3

9 786069 376393

<https://biblioteca-digitala.ro/> / <https://migl.ro>

